

K NIEKTORÝM ASPEKTOM SITUÁCIE NA SLOVENSKO-MAĎARSKOM POHRANIČÍ 1938 – 1945

MARTIN H E T É N Y I

HETÉNYI, M.: Situation on the Slovak-Hungarian Frontier in the Years 1938 –1945. *Vojenská história*, 10, 3, 2006, pp 20 – 43, Bratislava.

The author in the study depicts changes on the frontier in the years 1938 – 1939, as well as the frontier protection system in Slovakia in this period. He analyses attempts at stabilisation of conditions on the frontier that were complicated by tense relations between both states. He pays great attention to functioning of a small frontier trade, visa system. He takes notes of political, economic, social and also military aspects. He outlines the whole atmosphere, moods of population, but also conditions that prevailed here.

Military History. Slovakia-Hungary. Years 1938 – 1945.

Slovensko-maďarské vzťahy v rokoch existencie autonómie Slovenska a samostatného slovenského štátu boli charakteristické permanentným napätím. Zjavné napätie medzi maďarskou a slovenskou vládou prepuklo po Viedenskej arbitráži.¹ Arbitrážnym rozhodnutím, podpísaným 2. 11. 1938 vo Viedni, stratilo Slovensko územie s rozlohou 10 390 km² s 854 218 obyvateľmi.² Slovenská ústredná i lokálna štátna správa a mocensko-represívny aparát sa po Viedenskej arbitráži museli vyrovnávať s novými problémami pri organizačnej stránke zabezpečenia slovenských štátnych hraníc, v problematike vytyčovania hraníc, s utečencami zo zabraného územia a utečencami smerujúcimi do Maďarska³, s prechodmi ozbrojencov cez hranice⁴,

¹Bližšie pozri DEÁK, L.: Hra o Slovensko. Bratislava : Veda, 1991, s. 9-17, 29-53, 77-114. DEÁK, L.: Zápas o strednú Európu 1933 – 1938. Bratislava : Veda, 1986, s. 19, 44-71, 189-197. DEÁK, L.: Slovensko v politike Maďarska v rokoch 1938 – 1939. Bratislava : Veda 1990, s. 23-55. HOENSCH, J. K.: Der ungarische Revisionismus und die Zerschlagung der Tschechoslowakei. Tübingen 1967. JANEK, I.: Cseh-szlovák – magyar diplomáciai kapcsolatok és tárgyalások 1938 – 1939-ben. In: *Irodalmi Szemle*, roč. 48, 2005, č. 9, s. 74-89. PÁSTOR, Z.: Slováci a Maďari po roku 1918. In: *Slováci a Maďari*. Martin : MS 1996, s. 54-64.

²Z nich sa podľa sčítania obyvateľstva z roku 1930 hlásilo 503 980 k maďarskej a 272 145 k slovenskej alebo českej národnosti. DEÁK, L.: Viedenská arbitráž 2. novembra 1938. Bratislava : Nadácia Korene, 1998, s. 35. Bližšie pozri aj ÁDÁM, M. ed.: *Diplomáciai iratok Magyarországnak külpolitikájához 1936 – 1945 II. A Müncheni egyezmény létrejötte és Magyarországnak külpolitikája 1936 – 1938*. Budapešť 1965, s. 881-882. ČIERNA-LANTAYOVÁ, D.: Podoby česko-slovensko-maďarského vzťahu 1938 – 1949. Bratislava : Veda, 1992, s. 12. EIBEL, J. – VÁVRA, F.: Viedenská arbitráž – dôsledok Mníchova. Bratislava 1963, s. 16-96. HEYDUK, M. – CHALUPA, A. – KVAČEK, R.: Československý rok 1938. Praha : Panorama, 1988, s. 241-244. IRMANOVÁ, E.: Maďarsko a versailleský mírový systém. Ústí nad Labem : Albis International 2002, 197-280. 296-309. LETZ, R.: Náčrt dejín Uhorska a Maďarska. Bratislava : Polygrafia, 1995, s. 111,112.

³VIETOR, M.: Dejiny okupácie južného Slovenska. Bratislava : Vydavateľstvo SAV, 1968, s. 10-59. Bližšie pozri aj DEÁK, L.: Slováci v maďarskej politike v rokoch 1918 – 1939. Bratislava : Slovakia Plus 1996, s. 67-71. HETÉNYI, M.: Náčrt problematiky utečencov z Maďarska v okrese Nitra 1938 – 1945. In: *Slovenská republika 1939 – 1945 očami mladých historikov IV*. Banská Bystrica : UMB, 2005, s. 429-442. KIRSCHBAUM, J. M.: Postavenie Slovákov na okupovanom území a politika slovenskej vlády. In: *Slováci v Maďarsku*. Martin : MS, 1994, s. 207-217. MARKO, A. – MARTINICKÝ, P.: Slovensko-maďarské vzťahy – história a súčasnosť vo faktoch. Bratislava : Signum, 1996, s. 15-18. POTEMRA, M.: Politický život Slovákov na južnom Slovensku v rokoch 1938 – 1945. In: *Slováci v Maďarsku*. Martin : MS, 1994, s. 157-182. TILKOVSKÝ, L.: Južné Slovensko v rokoch 1938 – 1945. Bratislava : Vydavateľstvo SAV, 1972, s. 36-40.

⁴HETÉNYI, M.: Ilegálne prechody štátnej hranice v nitrianskom úseku v rokoch 1938 – 1945. In: *Vojenská história*, 9, 2005, č. 2, s. 55-71. HETÉNYI, M.: Slovensko-maďarské pohraničie v rokoch 1939 – 1945 – severný úsek. Rigorózna práca, FF UKF, Nitra 2005, s. 70-90.

atď. Obyvateľstvo a štátne úrady dokázala ovplyvniť zaujímavá cezhraničná propagandistická vojna. Propagandistickú kampaň produkovali oba režimy, maďarský i slovenský. Hlavnými aktérmi boli väčšinou štátne orgány, obecnosť obyvateľstvo. Práve oni dotvárali jednotlivé myšlienky propagandy, či už pravdivé, alebo zavádzajúce. Zväčša sa podľa nej formovali reakcie jednotlivcov i skupín obyvateľstva a štátneho aparátu, ktoré neblaho prispeli k antidemokratickému ovzdušiu skúmanej oblasti.⁵

Medzi najdôležitejšie udalosti pre prihraničný vývoj patrila Viedenská arbitráž (2. 11. 1938), ktorá rozhodla o strate južného územia s obyvateľstvom (a všetko, čo jej predchádzalo)⁶, ako i komplexné udalosti z marca 1939 (vznik slovenského štátu a tzv. malá vojna). 4. 4. 1939 obidve vlády podpísali protokol o novej hraničnej čiare medzi Slovenskom a Maďarskom na východe. Maďarsko obsadilo ďalších 1697 km² územia východného Slovenska s počtom obyvateľov 69 636. Ani v jednej z obsadených 74 obcí súvisle nežilo maďarské obyvateľstvo.⁷ Po vypuknutí vojny sa Maďarsko reálne stalo jedným z dvoch susedov SR. Stav hraničnej čiary s Maďarskom, dlhý takmer 800 km, sa zásadne nemenil až do prechodu frontu na slovenské územie (1944/1945), keď postupne preberala moc exilová vláda, ktorej úlohou bolo obnoviť hranice ČSR pred Mníchova.

Styk s okupačnou armádou, spravodajské úlohy a príprava materiálu pre delimitačné práce patrili po novembri 1938 medzi úlohy styčných dôstojníkov. Nové slovensko-maďarské hranice boli na slovenskej strane rozdelené na pásma A, B, C a D. Armádny generál Lev Prchala velil oblasti od Bratislavy po východnú hranicu okresu Lučenec – t. j. vyššiemu veliteľstvu Štefánik. Túto časť hraníc Prchala rozdelil na pásma A a B. Pásmu A s úsekmi Bratislava a Nitra velil generál Jindřich Bejl, pásmu B s úsekmi Krupina a Lučenec generál Václav Wolf. Pre oblasť pásma C a D (veliteľstvo Ferdinand, východne od okresu Hnúšťa s úsekmi Dobšiná, Gelnica a Michalovce) bol za veliteľa vymenovaný brigádny generál Jozef Beránek. Ich podriadení styční dôstojníci pracovali najmä pri okresných úradoch (OÚ) v okresoch, ktoré susedili s Maďarskom (pozri tabuľku 1).⁸

Slovenské štátne hranice v čase autonómie i počas samostatného slovenského štátu zabezpečovala finančná stráž. Pod jej 44 inšpektorátov patrilo 193 oddelení, z nich 20 inšpektorátov a 90 oddelení vykonávalo službu v slovensko-maďarskom pohraničí.⁹ Na zaistenie štátnych

⁵Bližšie pozri HETÉNYI, M.: Cezhraničná propaganda v okrese Nitra v rokoch 1938 – 1945. In: Zborník z vedeckej konferencie doktorandov FF UKF v Nitre. Nitra 2005 (v tlači). HETÉNYI, M.: Maďarská menšina v Slovenskej republike v rokoch 1939 – 1945. Vzťahy mocensko-represívneho aparátu a maďarskej menšiny. Dizertačná práca, FF UKF, Nitra 2005, s. 156-158. PEKÁR, M.: Východné Slovensko v druhej republike 1938 – 1939. In: Acta historica neosoliensia. Banská Bystrica 2004, s. 89-90.

⁶DEÁK, L.: Slovensko v politike Maďarska v rokoch 1938 – 1939. Bratislava : Veda, 1990, s. 102-111. Pozri aj LIPTÁK, E.: Maďarsko v slovenskej politike za druhej svetovej vojny. In: Príspevky k dejinám fašizmu v Československu a v Maďarsku. Bratislava : Vydavateľstvo SAV, 1969, s. 189-283. ŽUDEL, J.: Zmeny česko-slovensko-maďarských hraníc v dôsledku Viedenskej arbitráže. In: Slovenská archivistika, roč. 26, 1991, č. 2, s. 34-43.

⁷26 981 Slovákov, ostatní Rusíni. LIPTÁK, E.: Maďarsko v politike slovenského štátu v rokoch 1939 – 1943. In: Historický časopis, roč. 15, 1967, č. 1, s. 3. Bližšie pozri aj DEÁK, L.: Agresia Maďarska proti Slovensku v marci 1939. In: Malá vojna. Bratislava : Slovak Academic Press, 1993, s. 11-20. DEÁK, L.: Nová hranica medzi Slovenskom a Maďarskom po okupácii Podkarpatskej Rusi v marci 1939. In: Historické štúdie, roč. 43, 2004, s. 189-212. JANEK, I.: Az elfelejtett háború. A Szlovák-magyar kis háború története 1939 márciusában. In: Történelmi Szemle, roč. 43, 2001, č. 3-4, s. 299-313. CSÉFALVAY, F.: Maďarsko-slovenský ozbrojený konflikt v marci 1939. In: Slovensko vo vojnách a v konfliktach v 20. storočí. Bratislava : VHÚ – MO SR, 2003, s. 117-126.

⁸Slovenský národný archív (SNA), f. Ministerstvo vnútra (MV), šk. 3, č. 725/38 prez. Pozri aj NIŽŇANSKÝ, E.: Židovská komunita na Slovensku medzi československou parlamentnou demokraciou a slovenským štátom v stredo európskom kontexte. Prešov : Universum, 1999, s. 49-50. ŽUDEL, J.: Pisomnosti styčných dôstojníkov na úseku Bratislava z rokov 1938 – 1939. In: Slovenská archivistika, roč. 27, 1992, č. 2, s. 44-55.

⁹Údaj za máj 1939 (SNA, f. MV, šk. 10, č. 7050/39 prez.). Pohraničné prápory Stráže obrany štátu (SOŠ) – finančná stráž, četníctvo, polícia – boli po vysídlení väčšiny Čechov do Protektorátu v podstate nefunkčné. Jednotky SOŠ boli v máji 1939 zrušené. BAKA, I.: Spolupráca a vzťahy medzi Hlinkovou gardou a slovenskou armádou (1939 – 1941). In: Vojenská história, roč. 6, 2002, č. 1, s. 113.

hraníc však počet príslušníkov finančnej stráže nedosahoval potrebné množstvo¹⁰, preto im boli nápomocné oddiely HG¹¹ a vojsko¹². V júli 1939 sa zlúčením vojenských oddielov s finančnou strážou konštituovala Pohraničná stráž.¹³ Colné záležitosti vybavovali colné úrady.¹⁴ Pozornosť štátnym hraniciam venovali i žandárske stanice (ŽS) a policajné úrady, ktorých obvody hraničili so štátnymi hranicami. Tieto vykonávali pasovú kontrolu.¹⁵ Iba cez ňu boli povolené prechody pre motorové vozidlá a bicykle – medzi kľúčové medzištátne hraničné priechody patrilo 31 colných ciest, kde bol na prekročenie nutný cestovný pas vydaný okresnými úradmi. Pasovým pravidlám podliehali aj všetky cezhraničné železničné trate (17) a 3 vodné cesty (pozri mapu 1). Obyvatelia Slovenska mali ďalej na slovensko-maďarských hraniciach k dispozícii po stabilizovaní hraničnej čiary 161 priechodov malého pohraničného styku.¹⁶

Ihneď po obsadení južného Slovenska maďarským vojskom vydalo veliteľstvo Hodža opatrenie o demarkačnej čiare. Prechod demarkačnej čiary medzi ČSR a Maďarskom sa mohol diať na určených colných priechodoch len na základe povolenia, ktoré vydala príslušná četnícka stanica (ČS). ČS mohla vydať priepustku výlučne iba za poľnohospodárskym účelom a platila na prekročenie hraníc len v dennej dobe, pričom v čase od zotmenia až do rozodnenia bolo prekročenie demarkačnej čiary zakázané (výnimky v prípadoch potreby lekárskej pomoci alebo pomoci pri požiaroch). Počas noci bol každý pohyb obyvateľstva v obciach pozdĺž demarkačnej čiary v hĺbke 4 km prísne zakázaný. Nepovolené prekročenie demarkačnej čiary sa trestalo peňažnou pokutou do 5 000 Kčs alebo uväznením do 14 dní.¹⁷

Detailnejšie úpravy prechodov demarkačnej čiary si dohodli tamojší styční dôstojníci obdobne, ako to spravil styčný dôstojník úseku Nitra plk. Varhaník. Podľa jeho dohody s maďarskými orgánmi sa na nitrianskom úseku 17. 11. 1938 upravilo prekročenie demarkačnej čiary: 1. osobám, ktoré trvalo alebo na dlhšiu dobu odchádzali do Maďarska, povolilo sa prekročenie hraníc len na priechodoch v Branči (obyvateľom okresu Nitra) a Slepčanoch (z okresu Zlaté Moravce), každá osoba musela mať pri sebe povolenie príslušného OÚ a pas, 2. malý pohraničný styk sa povolil osobám, ktoré nevyhnutne museli obrábať svoje pozemky, alebo v nutných prípadoch vyhľadania lekárskej pomoci, ... mohli prechádzať všade tam, kde sa nachádzali notárske finančné hliadky, museli sa však v ten istý deň vrátiť, museli mať potvrdenie notárskeho úradu o dôvode cesty a preukaz totožnosti (občiansku legitimáciu, domovský list, ...), 3. vo všetkých prípadoch bolo prekročenie demarkačnej čiary povolené len od 8 – 16. hod., 4. osoby, ktoré z Maďarska chceli prísť na slovenské územie na trvalý pobyt,

¹⁰SNA, f. MV, šk. 33, č. 1169/39 prez. Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky, Štátny archív v Nitre, pobočka v Nitre (ŠAP NR), f. Okresný úrad v Nitre (OÚ NR), šk. 40, bez č./39 prez.

¹¹Od konca augusta 1939 sa v súvislosti s medzinárodnou situáciou zintenzívňovali vojenské prípravy slovenskej armády. Aby sa uvoľnila časť armády, na južnú hranicu nastúpili jednotky HG a FS. LIPTÁK, ref. 7, s. 6.

¹²Bližšie pozri KIS, Š.: Formování odbojového hnutí na Slovensku. In: Vojenské dějiny Československa od roku 1939 do roku 1945. IV. díl. Praha : Naše vojsko, 1988, s. 50. KLIMENT, K. CH.: Slovenská armáda 1939 – 1945. Plzeň : Mustang 1996, s. 7-50.

¹³Vojenský historický archív Trnava (VHA), f. Ministerstvo národnej obrany (MNO), šk. 3, č. 1356 dôv. Jednotky Pohraničnej stráže boli zrušené v januári 1941, keď ich nahradili poplachové oddiely. Bližšie pozri BAKA, I.: K problematike zaistenia hraníc Slovenska v rokoch 1939 – 1944. In: Vojenská história, roč. 7, 2003, č. 3, s. 121-130.

¹⁴V decembri 1938 malo Slovensko na maďarskej hranici 19 nádražných a 27 cestných colných úradov. (Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky, Štátny archív v Bratislave, pobočka v Modre (ŠAP Modra), f. OÚ Bratislava (BL), šk. 22, č. 2632/38 prez.). Cestný colný úrad vo Veľkom Lapáši zriadený 1. 2. 1940 (SNA, f. MV, šk. 83, č. 2609/40 prez.).

¹⁵Vzhľadom na navrátenie Čeklisa bola v marci 1939 premiestnená četnícka železničná pasová kontrola z Vajnora na železničné nádražie v Čeklisi (mala ju vykonávať ČS Čeklís). Okresný náčelník navrhol ČS Čeklís vzhľadom na zvýšenú agendu posilniť jej stav na 13 mužov. ČS Chorvátsky Grob mala byť zrušená a četníci pridelení do Čeklisa. Od 19. 5. 1940 vykonávala vlakovú pasovú kontrolu preloženú z Čeklisa opäť ŽS Vajnory. ŠAP Modra, f. OÚ BL, šk. 24, č. 489/39 prez. ŠAP Modra, f. OÚ BL, šk. 31, č. 1090/40 prez.

¹⁶ŠAP NR, f. OÚ Zlaté Moravce (ZM), šk. 33, č. 547/40 prez.

¹⁷ŠAP Modra, f. OÚ BL, šk. 21, č. 2159/38 prez.

avšak nevedeli preukázať, že majú domovskú príslušnosť na území Slovenska, nesmeli byť do ČSR prepustené.¹⁸

Jednou z dôležitých úloh po Viedenskej arbitráži bolo doplnenie telefónnej siete, resp. na vybudovanie stálych telefónnych spojov v pohraničných okresoch. Touto úlohou boli poverené okresné úrady.¹⁹ O stabilizovanie situácie na pohraničí sa štátne úrady prostredníctvom zmiešaných komisií snažili aj v bežných cezhraničných kontaktoch. Podľa dohody čs.-maďarskej hospodárskej komisie 5. 12. 1938²⁰ začal fungovať malý pohraničný styk²¹, obchodný²² a poštový styk a železničná osobná i nákladná doprava.²³ Pretože však požiadavky maďarskej vlády uplatňované na ďalších rokovaníach čs.-maďarskej vládnej komisie o podrobnom vyznačení hraničnej čiary, aby na okupované územie pripadli napr. pastviny, poľnohospodárske a priemyselné podniky, železničné stanice a pod., sprevádzali opakujúce sa pohraničné incidenty a rôzne provokačné akcie organizované hlavne agentmi a teroristami, ešte v tomto mesiaci boli rokovania vo všetkých čs.-maďarských komisiách prerušené.²⁴ Po diplomatickom riešení incidentov sa obnovili 26. 1. 1939 a podriadené úrady dostali príkaz Krajského úradu (KÚ) zmierňovať napätie v pohraničí.²⁵ Krajský vojenský veliteľ však už 3. 2. 1939 KÚ oznámil, že maďarská propaganda za účelom ďalšej revízie hraníc neutícha, a to najmä v súvislosti s Podkarpatskou Rusou.²⁶

Priechody malého pohraničného styku využívali najmä roľníci a sezónni hospodárski robotníci z pohraničného pásma (o hustejšiu sieť priechodov pre robotníkov viackrát žiadali majitelia prihraničných pozemkov, slovenské úrady im však nevyhoveli), ktorí na prekročenie hraníc potrebovali príležitostnú pohraničnú legitimáciu vystavenú jednotlivými notárskymi úradmi, resp. ŽS – legitimácie pre poľnohospodárov („A“ na rok), robotníkov („B“ na rok) a príležitostné priepustky (na 5 dní na jednorazový prechod, len spoľahlivým osobám a po vylúčení účelu a nutnosti cestovania). Platnosť týchto legitimácií vydávaných v počiatočných mesiacoch každého roku bola podmienená vzájomným vidovaním. Cudzí štátni občania, ktorí nevlastnili cestovné pasy, ďalej osoby, ktoré mali červený cestovný pas (Židia) a nemohli nadobudnúť maďarské vízum a cestovali na telegramy v nutných rodinných záležitostiach alebo odchádzali riaditeľstvo (PR) v Bratislave alebo od okresných úradov na vydanie príležitostnej priepustky.²⁷ Dňom 4. 1. 1939 sa malý pohraničný styk zredukoval z 15 km na hĺbku 10 km od demarkačnej čiary. V slovenskom 10-km pohraničnom pásme ležalo 382 obcí, na maďarskej strane 511 obcí.²⁸

¹⁸Úprava obsahovala ešte niekoľko menej podstatných bodov. Plk. Varhaník túto úpravu doplnil ešte 23. 11. 1943. ŠAP NR, f. OÚ ZM, šk. 28, č. 102/39 prez.

¹⁹OÚ v Bratislave v decembri 1938 požiadal riaditeľstvo pôšt a telegrafov o zriadenie telefónnych staníc pre pasové kontroly vo Štvrtku na Ostrove a vo Vajnoroch (poplatky mal hrať OÚ). ŠAP Modra, f. OÚ BL, šk. 23, č. 37/39 prez.

²⁰Tento dátum bol stanovený symbolicky, lebo príslušné rokovania na priechodoch nemohli byť do tohto dňa skončené.

²¹Podľa tzv. Podebradskej dohody (vyhlásenej pod č. 53 Sb.z.a.n. z roku 1938).

²²Podľa obchodnej zmluvy zo 17.11.1937 (vyhlásenej pod č. 52 Sb.z. a.n. z roku 1938).

²³ŠAP Modra, f. OÚ BL, šk. 22, č. 2504/38 prez. 2. 2. 1939 sa pri obci Čerenčan (okres Hnúšťa) vykoľajil zvláštny maďarský osobný vlak, v ktorom zhodou okolností cestovala 12-členná čs.-maďarská delimitačná komisia. Ešte za brannej pohotovosti štátu po prevedenej evakuácii bola vojskom prerušená železničná trať vyhodnotením dvoch 15-metrových koľajníc. Vinnu na nehodu niesol maďarský železničný úrad v Rimavskej Soboti, ktorý o výprave nevyrozumel čs. železničné úrady ani pohraničné orgány. Nikto sa nezranil (SNA, f. MV, šk. 14, č. 2716/39 prez.).

²⁴VIETOR, ref. 3, s. 19. Podstatnou snahou miestnych slovenských funkcionárov bolo pri podrobnom vyznačovaní hraničnej čiary zachovanie katastrálnych hraníc obcí (ŠAP NR, f. OÚ ZM, šk. 28, č. 59/39 prez.).

²⁵SNA, f. MV, šk. 14, č. 1607/39 prez.

²⁶SNA, f. MV, šk. 14, č. 1699/39 prez. Magyar országos levéltár (Maďarský krajský archív v Budapešti, MOL), f. Külügyminisztérium (KüM), K-63, fasc. 64, zv. 7/7-1, č. 127/38.

²⁷Tú potom dostali od ŽS. ŠAP Modra, f. OÚ BL, šk. 27, č. 2936/39 prez.

²⁸Výhody malého pohraničného styku využívali aj obyvatelia ďalších 21 slovenských obcí ležiacich v území vzdialenom od hraníc 10 – 15 km. Údaje za marec 1940. ŠAP NR, f. OÚ ZM, šk. 33, č. 547/40 prez. ŠAP NR, f. OÚ NR, šk. 40, bez č./39 prez.

Malý pohraničný styk sa generálne upravoval ešte raz. Dohoda medzi vládami SR a Maďarska vstúpila do platnosti 1. 4. 1940, táto v zásade recipovala starú dohodu č. 53/1935 Sb.z. a.n., takže dovtedajšia prax mala zostať zachovaná. Druhy pohraničných priepustiek zostali nezmenené, ale zaviedol sa ešte nový – štvrtý druh priepustky „Majiteľský cestovný preukaz zvláštny“ pre majiteľov nehnuteľností, ktoré boli preťaté hranicou. Podmienky vystavovania zostali v zásade tie isté, len okruh osôb bol zmenený, resp. doplnený (napr. priepustka typu A rozšírená aj na majiteľov továrenských a bankských závodov, atď.). Riešila a upresňovala sa tiež otázka, kto má vydávať cestovné doklady.²⁹

Vízový systém s Maďarskom prebralo Slovensko po ČSR. Vydávanie víz pre maďarských občanov, ktorí chceli prísť na územie SR, malo po svojom zriadení na starosti diplomatické zastúpenie SR v Budapešti. Vízový stav v období krátko po vzniku SR riešil Krajský úrad, keď 17. 3. 1939 usmernil okresných náčelníkov z pohraničných okresov, aby až do zriadenia vyslanectva slovenského štátu v Budapešti pohraničné pasové kontroly vo výnimočných naliehavých a odôvodnených prípadoch prepustili osoby cestujúce z Maďarska na slovenské územie aj bez víza, ak sa vykážu riadnym maďarským pasom. Tieto osoby si mali ihneď po prekročení štátnej hranice opatriť dodatočné vízum u najbližšieho pasového úradu alebo orgánu po zaplatení jednoduchých recipročných poplatkov.³⁰

Vyslanectvo SR³¹ v Budapešti vydávalo, resp. zamietalo víza pre vstup na územie SR v súčinnosti s Ústredňou štátnej bezpečnosti (ÚŠB).³² Na opačnej strane s maďarským konzulátom (neskôr vyslanectvom³³) v Bratislave boli v permanentnom styku ústredie i jednotlivé miestne organizácie Maďarskej strany na Slovensku (MSS).³⁴ Funkcionári MSS pomáhali prostredníctvom vyslanectva vycestovať svojim prívržencom do Maďarska. Približne 15 drotárov – Rusínov z Veľkého Lipníka sa v júni 1939 nechalo zapísať do maďarskej strany v Kežmarku, aby ľahšie dostali víza do Maďarska, kde chceli nájsť lepšie pracovné uplatnenie. PR v Prešove predložilo ÚŠB 6. 12. 1941 list zaslaný sekretariátom MSS v Bratislave na adresu Anny Halko-Štefánkovej do Brestova, ktorý dokazoval, že sekretariát obstarával pasové víza i pre osoby slovenskej národnosti.³⁵ ÚŠB 2. 4. 1942 v jednom z nariadení hlásila, že maďarské vyslanectvo na priaznivé vybavenie žiadostí o vstupné víza do Maďarska vyžadovalo od žiadateľov legimitáciu MSS alebo aspoň jej odporúčenie, v opačnom prípade boli ich žiadosti odmietnuté.³⁶ Podobne aj maďarská vláda 17. 8. 1943 obvinila slovenské vyslanectvo v Bu-

²⁹ŠAP NR, f. OÚ ZM, šk. 33, č. 547/40 prez.

³⁰ŠAP NR, f. OÚ ZM, šk. 29, č. 411/39 prez.

³¹Vyslanectvo SR napr. 29. 10. 1943 oznámilo ÚŠB, že vydalo Károlyiovcom vízum vo vlastnej kompetencii na 14 dní s tým, aby o prípadné predĺženie žiadali na ÚŠB. Zároveň ju požiadalo, aby im ÚŠB trvalé vízum nevydalo – pre nekorektný postoj a zaobchádzanie so Slovákmi v Slovenskom Mederi „*nezaslúžia si úľavu, ba naopak budeme im slušnou formou robiť ťažkosti*“. Šlo o syna Ludovíta Károlyiho, veľkostatkára v Stupave. SNA, f. 209 (ÚŠB), šk. 562, č. 2907/44.

³²ÚŠB bola zriadená v decembri 1939 a do jej pôsobnosti patrili rozmanité záležitosti bezpečnosti. Vznikla zlúčením IV. oddelenia MV a spravodajského oddelenia PR v Bratislave. ÚŠB na rozdiel od štátnej polície v prvej ČSR mala možnosť zadržať, zatýkať a vyšetrovať. ÚŠB bola pomerne malým útvarom: k 9. 4. 1944 mala iba 144 zamestnancov, hoci jej plánovaný početný stav bol 341 mužov (KORČEK, J.: Slovenská republika 1943 – 1945. Bratislava : MO SR, 1999, s. 53.). Okrem toho ani personál ÚŠB nebol z hľadiska potrieb ľudáckeho režimu stopercentne spoľahlivý, lebo tu existovali pomerne silné protinemecké a protigardistické nálady a niektorí zamestnanci robili iba to, čo museli. Po 6. 9. 1944 sa preniesli jej právomoci vo veciach policajných, resp. štátnej bezpečnosti na MNO (RYCHLÍK, J.: Perzekúcia odporcov režimu na Slovensku 1938 – 1945. In: Slovenská republika 1939 – 1945 očami mladých historikov IV. Banská Bystrica : UMB, 2005, s. 123.).

³³Maďarskí vyslanci v SR: György Szabo de Szentmiklós (21. 8. 1939 – 22. 2. 1941), Lajos Kuhl de Borsoshát (25. 3. 1941 – 2. 2. 1945), Paolo Forster (od 3. 2. 1945).

³⁴Bližšie k ich spolupráci pozri HETÉNYI, ref. 5, s. 25-27.

³⁵SNA, f. 209, šk. 844-2, bez č./41.

³⁶ŠAP Modra, f. OÚ BL, šk. 40, č. 390/42 prez.

dapešti, že vydáva víza na Slovensko len pre členov Strany slovenskej národnej jednoty pôsobiacej v Maďarsku.³⁷

Vlády oboch štátov sa okrem vydávania individuálnych víz vedeli v špecifických prípadoch dohodnúť na hromadnom povolení vízového vstupu. Stalo sa tak napr. z príležitosti vianočných sviatkov roku 1942, v období stability bilaterálnych vzťahov. Obe strany sa na základe reciprocity dohodli, že vyslanectvá udelia po dvesto 7-dňových víz občanom, ktorí chceli navštíviť príbuzných na opačnej strane hraníc.³⁸ Na Slovensko putovali aj vlakové zázjazy organizované maďarskými alebo slovenskými cestovnými kancelárkami. Tieto cesty na útek využili niektorí Židia.³⁹

Medzi SR a Maďarskom od roku 1942 fungovalo civilné letecké spojenie. Žiadosť o povolenie preletu nad slovenským územím maďarskej spoločnosti na linke Budapešť – Košice – Užhorod z júla 1941 schválená ešte nebola, lebo stále platil zákaz preletu civilných lietadiel (aj domácich) vzhľadom na brannú pohotovosť štátu. Od apríla 1942 slovenské ministerstvá umožnili maďarskej spoločnosti „Malert“ pristávať v Bratislave na leteckej trase Budapešť – Viedeň – Wroclaw – Berlín.⁴⁰ Cestujúci, ktorí necestovali na Slovensko, ale slovenské územie len prelietali, nemuseli mať slovenské tranzitné vízum, mohli z lietadla vystúpiť, nesmeli sa však s nikým (okrem spolucestujúcich) zhovárať a nesmeli opustiť letisko.⁴¹

Keď na zabranom území koncom roku 1938 maďarská civilná správa prevzala kompetencie maďarských vojenských okupačných orgánov, zároveň na lokálnej úrovni prebrala iniciatívu v rokovaní so slovenskými partnermi. Cieľom rokovaní malo byť odstránenie pohraničných problémov. Komunikácia miestnych funkcionárov v nitriansko-vrábeľskej časti pohraničia bola korektná. 7. 1. 1939 sa na schôdzke v Novej Vsi nad Žitavou⁴² dohodli maďarskí a slovenskí miestni funkcionári⁴³ a dôstojníci, že pohraničné stráže môžu povoliť kvôli náboženským obradom (omša, pohreb atď.) prechod demarkačnej hranice viacerých osôb naraz v uzavretej skupine, pri vstupe i pri výstupe maximálne hodinu pred a po skončení obradu.⁴⁴ 2. 3. 1939 sa uskutočnila ďalšia porada predstaviteľov miestnych slovenských a maďarských

³⁷Kuhl vtedy intervenoval aj za iné záležitosti. 1. od apríla 1943 sa v Slovenskom Mederi v Maďarsku zdržovalo 11 slovenských detí pochádzajúcich zo Slovenska so slovenským štátnym občianstvom. Ich rodičia bývali na Slovensku. Maďarská vláda požiadala druhú stranu, aby sa deti vrátili k svojim rodičom. 2. Riaditeľstvo maďarských železníc požadovalo vysvetlenie, akú poštu slovenské Ministerstvo zahraničných vecí (MZV) posielalo Dunajským expresom v zapečatenom liste adresovanom slovenskému vyslanectvu v Budapešti, pretože takáto doprava sa priečila kuriérnym predpisom a nebola vylúčená strata. Šlo však len o noviny. 3. Požiadal o intervenciu MZV na ÚŠB vo veci povolenia na vycestovanie pre riaditeľa tatranských kúpeľov v Starom Smokovci Polniša, ktorý mal v Budapešti vyjednávať vo veci slovensko-maďarských finančných vyrovnaní. 4. Žiadal o vyrozumenie kostola Kapucínov, aby títo mohli slúžiť slávnostnú bohoslužbu na deň sv. Štefana pre maďarské vyslanectvá a maďarskú „kolóniu“. MZV všetky záležitosti vybavilo. SNA, f. MZV, šk. 128, č. 2786/43.

³⁸27 osôb z Bratislavského okresu požiadalo o maďarské víza. 5 žiadateľov napokon necestovalo pre zdĺhavé vybavovanie. 21 osobám slovenskej národnosti a 1 maďarskej národnosti boli víza povolené. ŠAP Modra, f. OÚ BL, šk. 43, č. 1433/42 prez.

³⁹2. 9. 1940 prišla z Maďarska cez Vajnory do Bratislavy 136-členná výprava, ktorú zorganizovala cestovná kancelária „Rapid“ z Budapešti. Pri spiatocnej ceste sa stratila vo vlaku Rozália Löwy, pravdepodobne Židovka. Zaviedlo sa po nej pátranie. To isté sa udialo, keď 10. 10. 1940 sa z výpravy nevrátil Henrik Kormos (6. 10. 1940 prišli rýchlikom dve výpravy, ktoré organizovali cestovné kancelárie „Rapid“ a „Ibus“, spolu 77 osôb, ŠAP Modra, f. OÚ BL, šk. 31, č. 1414/40 prez. SNA, f. PR BL, šk. 484, č. 139/44.). Do Prešova jazdili výpravy Slovakotouru (Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky, Štátny archív v Prešove (ŠA PO), f. Šariško-zemplínska župa (ŠZŽ), šk. 108, č. 1278/40 ŠB prez.).

⁴⁰SNA, f. 209, šk. 426, č. 5928/43.

⁴¹ŠAP Modra, f. OÚ BL, šk. 42, č. 869/42 prez.

⁴²Táto obec patrila do 14. 3. 1939 Maďarsku.

⁴³Stretnutia sa zúčastnili okresní náčelníci z Nitry a Zlatých Moraviec, za maďarskú stranu hlavný slúžny z Vrábeľ.

⁴⁴ŠAP NR, f. OÚ NR, šk. 40, č. 62/38 prez.

civilných a vojenských úradov, tentoraz na OÚ v Nitre.⁴⁵ Výsledkom bolo zavedenie pasovej kontroly vo vlakoch na trati Ivanka pri Nitre – Komjatice, ako i koordinácia v udržovaní a prevádzaní vodných diel na rieke Nitra. Ich posledná schôdza počas autonómie Slovenska sa konala 11. 3. 1939 vo Veľkom Cetíne, rokovalo sa tu však len o priebehu odovzdávania obcí Maďarsku, resp. preberania obcí z Maďarska (po ustálení štátnej čs.-maďarskej hranice)⁴⁶ – preto odovzdanie a prevzatie obcí prebehlo z pohľadu vojenských orgánov 14. 3. bez incidentov.⁴⁷ Po tom, čo 17 obyvateľom Novej Vsi nad Žitavou maďarské úrady zabraňovali prístup k ich pozemkom v Maďarsku, bola podľa hlásenia OÚ v Nitre z maďarskej strany prisľúbená náprava na slovensko-maďarských poradiach 13. 6. 1939 vo Veľkom Kýre a 19. 6. 1939 vo Vrábľoch.⁴⁸

Väčšie problémy vo vyjednávaniach možno sledovať na bratislavskom úseku, kde už vzájomný styk s maďarskou vojenskou správou prinášal ťažkosti. 17. 11. 1938 okresný náčelník z Bratislavy so styčným dôstojníkom úseku Bratislava plk. Šlejmarom odcestoval do Čeklísa (Maďarsko), kde mal so zástupcami maďarských úradov dohovorenú schôdzu. Na nej mali prekonzultovať záležitosti týkajúce sa malého pohraničného styku, vrátenia demobilizovaných koní a vozidiel a tiež kolonistov. Veľmi nemilo boli prekvapení z drsného správania sa maďarského ministerského zmocnenca Zelingera⁴⁹, ktorý im odoprel poskytnúť žiadané informácie. Okresný vojenský veliteľ v Šamoríne pplk. Bleszkányi rokoval s nimi vľúdnejšie a prevzal 14 zápisníc spísaných o vypočutí kolonistov-utečencov zo Žitného ostrova.⁵⁰ Plk. Šlejmar sa 15. 12. 1938 dohodol s maďarským styčným dôstojníkom, že maďarská stráž, ktorá bola ubytovaná v dome nachádzajúcom sa na slovenskom území v Dolnom Majeri (z dôvodu ťažkostí ubytovať sa na maďarskej strane), sa nesmela voľne pohybovať na slovenskom území, ale mohla v dome len prebývať. Na tejto schôdzke sa dohodli aj na tom, že obyvatelia Dolného Majeru mali možnosť používať spoločnú cestu, ale nesmeli z vlastnej vôle prekračovať demarkačnú čiaru.⁵¹

Na OÚ v Bratislave sa 9. 2. 1939 uskutočnila porada o úprave malého pohraničného styku za prítomnosti zástupcov okresov Bratislava, Modra a Sereď, Šamorín a Galanta. Ujasnili si, ktoré obce patria do 10-kilometrového pásma. Zástupcovia slovenských ministerstiev hospodárstva a financií, colnej správy a PR v Bratislave navrhli, aby obec Prievoz nebola poňatá do tohto pásma, nakoľko s Bratislavou tvorila uzavretý obvod (z bezpečnostných policajných a colných dôvodov; Bratislava ležala nad 10 km vzdialenosťou). Návrh Maďarov, aby Trnava tiež spadala do malého pohraničného pásma, MH a colná správa zablokovala z dôvodov hospodárskych, ako i preto, že Trnava ležala na železničnej trati Bratislava – Žilina. Dohodli sa však na ďalších priechodoch pre roľníkov (3 v bratislavskom, resp. šamorínskom okrese)⁵², na zákaze poľovačky a chodenia so zbraňou (okrem úradných orgánov a hájnikov)

⁴⁵ŠAP NR, f. OÚ NR, šk. 40, č. 605/39 prez.

⁴⁶ŠAP NR, f. OÚ NR, šk. 40, č. 689/39 prez. Dodatok v dohode: odsun materiálu a majetku patriacemu druhému štátu, ktorý nemohol byť včas evakuovaný, bol predĺžený do 17. 3. 1939, pričom sa ho obe strany zaviazali strážiť.

⁴⁷ŠAP NR, f. OÚ NR, šk. 40, č. 689/39 prez. Slávnostné privítanie maďarských úradníkov prebehlo jedine vo Veľkom Cetíne.

⁴⁸ŠAP NR, f. OÚ ZM, šk. 29, č. 917/39 prez.

⁴⁹Zelinger, ktorý pochádzal z Bratislavy, bol spolužiakom okresného náčelníka v Bratislave.

⁵⁰Slovenské úrady predtým riešili sťažnosti obyvateľstva osady Dolný Majer (pri Čeklísi), ktorých zasiahlo obmedzovanie pohybu na spoločnej hraničnej ceste. ŠAP Modra, f. OÚ BL, šk. 22, č. 2375/38 prez.

⁵¹ŠAP Modra, f. OÚ BL, šk. 23, č. 22/39 prez.

⁵²V tom čase boli otvorené z okresu Bratislava do okresu Šamorín dva cestné a dva železničné hraničné priechody na cestovný pas (na cestách Šamorín – Schildern a Ivanka p. D – Čeklís. Na železnici Úszor – Štvrtek n. O. a Ivanka p. D – Čeklís. Občania s pohraničnou legitimáciou mohli využiť aj tieto priechody, ako i dva priechody len na pohraničnú priepustku. Z okresu Modra do seneckej oblasti zasahoval jeden cestný hraničný priechod na cestovný pas (na ceste Šarfia – Senec) a dva priechody len na priepustku, z okresu Sereď do okresu Galanta jeden cestný a jeden železničný hraničný priechod na cestovný pas (na ceste Veľký Máčad – Sereď. Na železnici Sereď – Galanta) a sedem priechodov len na priepustku. ŠAP Modra, f. OÚ BL, šk. 25, č. 847/39 prez.

vedľa demarkačnej čiary v hĺbke 1,5 km.⁵³ Porozumeli si tiež v otázkach cezhraničnej premávky autobusov, na povolení prevozu chorých z obsadeného územia do Bratislavy v nutných prípadoch, na tom, že na presťahovanie vystaľovalcov z oboch strán sa má použiť priechod colnej kontroly, ďalej na uľahčenie dodávania surovín, taktiež sa povolil pobyt učňom z obsadeného územia, ktorí už začali svoju prax v Bratislave, za účelom ukončenia výučnej doby.⁵⁴

Na porade okresného náčelníka so zástupcami maďarských úradov v Reci pri Senci 3. 3. 1939⁵⁵ účastníci rozhodli o delegovaní svojich právomocí v otázke určenia ďalších priechodov demarkačnej čiary pre roľníkov a robotníkov na príslušné ČS, ktoré sa na konkrétnych miestach mali dohodnúť s maďarskou pohraničnou strážou.⁵⁶ Vzhľadom na sťažnosti hospodárov z okolia obce Schildern, že nemajú dostatok poľných pracovných síl, okresný náčelník navrhol povoliť vstup maďarským hospodárskym robotníkom na slovenské územie.⁵⁷ Mesto Bratislava sa výslovne vyjalo z malého pohraničného styku, boli však do neho poňaté všetky obce Bratislavského okresu s výnimkou Prievozu a Račištorfu.⁵⁸

Vzájomné vzťahy tejto skupiny miestnych funkcionárov sa zhoršili po skončení tzv. malej vojny. Predmetom schôdzky v Podunajských Biskupiciach 30. 5. 1939 mali byť dôležité body: 1. umožniť obyvateľom Miloslavova užívanie pozemkov, ktoré mali z druhej strany hranice, pretože obyvatelia susedných maďarských obcí si vraj ich pozemky svojvoľne osvojili a násilím vypudzovali vlastníkov. Občanom Félu prenajala ich pozemky vojenská správa.⁵⁹ 2. obuvníka Ferdinanda Holičku z Podunajských Biskupíc molestovali na ČS v Šamoríne, kde sa dostal legálne s priepustkou, vytýkali mu, že je členom HG a hrozili, aby viac nechodil do Šamorína, 3. rozluka administratívnych spisov, 4. okresný náčelník sa sťažoval na maďarské úrady, že vydávali maďarským občanom cestovné pasy s rôznymi poznámkami (pri rubrike štátne občianstvo slovo „*Vélelmezve*“ – *predpokladané*), čo sa priečilo medzinárodným predpisom⁶⁰, 5. návrh na postavenie rámp na hraničných cestách v noci, aby bol voľný prechod autám zahatený, a iné. Mali sa prerokovať aj posledné hraničné

⁵³Niektorí občania Chorvátskeho Grobu prevádzali pri hraniciach pytliactvo so zbraňou. 15. 12. 1938 Maďari zavliekli Štefana Belzara z Chorvátskeho Grobu do Čeklísa, keď pytliačil s ďalšími 3 osobami pri hájovni na slovenskom území. Do týchto miest prišiel majiteľ poľovného práva Antonín Horvát z Čeklísa s tromi inými mužmi. Prišlo medzi nimi k prestrelke, pričom Belzara chytili a odviezli na ČS v Čeklísi, kde ho zbili. Potom ho prepustili. Samotný Horvát ani iný majiteľ poľovného revíru taktiež nebol oprávnený v týchto končinách poľovať bez zvláštneho povolenia OÚ, ktoré ani nikomu nevydal. Niekoľkí jednotlivci z Čeklísa sa však pred četníctvom vyjadrili, že prekročili demarkačnú čiaru za účelom poľovačky na slovenskej strane, ktorú povolil okresný náčelník z Bratislavy (okresný náčelník to, samozrejme, poprel). ŠAP Modra, f. OÚ BL, šk. 23, 94/39 prez.

⁵⁴ŠAP Modra, f. OÚ BL, šk. 25, č. 847/39 prez.

⁵⁵V inom materiáli okresný náčelník píše, že sa schôdzka uskutočnila 3. 2. 1939 (ŠAP Modra, f. OÚ BL, šk. 25, č. 821/39 prez.). Ďalšia porada v Ivanke pri Dunaji sa udiala 3. 4. 1939. Je preto možné, že sa porady konali pravidelne (3. 2., 3. 3. a 3. 4. 1939, ŠAP Modra, f. OÚ BL, šk. 25, č. 847/39 prez.).

⁵⁶Do vydania vládneho nariadenia, teda na dobu prechodnú. ŠAP Modra, f. OÚ BL, šk. 24, č. 438/39 prez.

⁵⁷Okresný náčelník mal prerokovať túto otázku so zástupcom odboru práce. ŠAP Modra, f. OÚ BL, šk. 25, č. 847/39 prez.

⁵⁸ŠAP Modra, f. OÚ BL, šk. 25, č. 821/39 prez.

⁵⁹Styčný dôstojník úseku Nitra por. Pristach podotkol, že treba zistiť, či sa nejedná o pozemky pridelené čs. pozemkovou reformou, ktorú maďarská vláda neuznávala a všetky podobné otázky mal vybavovať styčný dôstojník úseku Dunaj – Váh kpt. Heidler. OÚ však postupne styčných dôstojníkov obchádzali a preberali ich kompetencie. OÚ Bratislava styčný dôstojník pridelený nebol, lebo bol nedostatok vhodných dôstojníkov na túto funkciu. ŠAP Modra, f. OÚ BL, šk. 25, č. 847/39 prez.

⁶⁰I v iných končinách vpisovali pohraničné orgány do priepustiek neprípustné poznámky. Keď pricestoval 8. 2. 1942 vlakom z Maďarska Florian Vrba do Ivanky pri Nitre na jednorazovú maďarskú priestupku, na druhej strane tejto legitímácie nad jej platnosťou bola perom napísaná iredentistická poznámka „*Nem, nem, soha*“ („Nie, nie, nikdy“). Vrba bol Slovák zo Šurian a priepustku mu vydala maďarská policajná expozitúra v Komjaticiach v deň odjazdu. Slovenskí policajti ho pustili na návštevu nemocného brata v Ivanke p. N. vzhľadom na to, že bol uvedomelý Slovák. ŠA NR, f. NŽ III., šk. 59, č. 424/I-5/ŠB/42 prez.

incidenty. Okresný náčelník z Bratislavy pozval hlavných slúžnych zo Šamorína a Galanty, tí však na dohovorenú schôdzku neprišli.⁶¹ Zástupcovia OÚ v Bratislave sa taktiež 27. 6. 1939 v Šamoríne snažili nadviazať na rokovania o malom pohraničnom styku s hlavnoslužnovským úradom, avšak hlavný slúžny sa v tom čase nenachádzal v meste.⁶² Takéto pravdepodobne úmyselné obštrukcie škodili najviac civilnému obyvateľstvu, a to i na ďalších pohraničných úsekoch.

Na slovenskej i maďarskej strane napriek spomínaným rokovaniam vznikali v súvislosti s prechodmi obyvateľstva v malom pohraničnom styku najmä administratívne a personálne problémy či prietľahy. Môžeme to dokresliť na mnohých ďalších príkladoch. Desiatky slovenských robotníkov a baníkov zo stredného Slovenska mali možnosť pracovať v priemyselných a banských podnikoch v maďarskom pohraničí. Viacerým z nich sa však už od januára 1939 (postupne počas celého roku) hatila práca v Maďarsku v Zbrojovke a v Štátnych baniach v Nadabule. Robotníkov a baníkov napriek tomu, že neboli formálne prepustení z práce, ale maďarská pohraničná stráž ich na základe svojich záznamov neprepustila cez hranice do Maďarska, i keď mali svoje legitimácie v poriadku. Maďarská pohraničná stráž mala totiž evidenciu, na základe ktorej nepúšťala gardistov a exponovaných Slovákov. MV preto 25. 1. 1940 požiadalo MZV o diplomatické zakročenie, aby sa podobné prípady neopakovali.⁶³ V lete 1939 maďarské pohraničné stráže z tých istých dôvodov zakazovali občanom SR z obcí Nevidzany, Lapátske Ďarmoty a Nová Ves n. Žitavou prestup hraníc do Maďarska, pričom títo boli opatrení riadnymi legitimáciami. Oproti tomu maďarská pohraničná stráž mala podľa slovenských úradov podporovať neoprávnené prechody svojich občanov (hlavne z Veľkých Hyndíc), ktorí mali na Slovensku pozemky a ilegálnou cestou ich prichádzali obrábať.⁶⁴ Okrem toho na okupovanom území maďarské bezpečnostné zložky neraz zbili aj občanov SR, ktorí šli s pohraničnou priepustkou do Maďarska obrobiť si svoje pozemky či nakupovať. Veľmi často sa v tejto súvislosti spomínali veliteľstvá pohraničnej stráže v Lučenci a Leviceiach.⁶⁵

V prípade, že obyvatelia pohraničia prekročili štátnu hranicu bez pohraničnej legitimácie (najčastejšie pri skracovaní si cesty), boli pri prichytení maďarskými bezpečnostnými zložkami kategoricky potrestaní. 26. 9. 1939 bol Tomáš Matúška, roľník z Mlynskej Doliny (okres Modrý Kameň), ktorý skracujúc si cestu na svoje pozemky prekročil bez pohraničnej legitimácie a bez

⁶¹Pritomní za slovenskú stranu boli aj okresný náčelník z Modry a zástupcovia MF a polície, ako i maďarský a slovenský styčný dôstojník. Hlavný slúžny zo Šamorína sa dodatočne ospravedlnil, že nemohol prísť pre zaneprázdnenosť, takže okresný náčelník mohol skonštatovať, že diplomatické zakročenie nie je potrebné. ŠAP Modra, f. OÚ BL, šk. 25, č. 847/39 prez.

⁶²ŠAP Modra, f. OÚ BL, šk. 25, č. 847/39 prez.

⁶³Podľa obvodného notára z Veľkej Polomy dôvodom malo byť hŕfne vypovedávanie maďarských príslušníkov z okolia Bratislavy, ako i preto, že robotníci neboli pre Maďarsko politicky spoľahliví. SNA, f. MV, šk. 715, č. 2169/40 adm.

⁶⁴ŠAP NR, f. OÚ ZM, šk. 30, č. 1056, 1165 a 1531/39 prez. Drsný postup maďarských pohraničných síl voči gardistom, ktorí sa chceli dostať na maďarské územie, je badateľný i v prípade z východnej časti hranice. Mikuláš Ceizel, berný tajomník z Topolian (okres Michalovce) s manželkou boli v júni 1940 na pohrebe príbuznej v Sobranciaci. Po 4-dňovom pobyte boli bezdôvodne vykázani z maďarského územia. Obidvaja mali riadny cestovný pas s vízami, pravdepodobne jediný dôvod bol ten, že pred obsadením Sobraniec bol tamojším okresným veliteľom HG (ŠA PO, f. ŠZŽ, šk. 108, 762/40 ŠB prez.). ČS Pezínok 14. 12. 1938 hlásila o zajatí 3 gardistov z Pezínku maďarským vojskom v Svätomartinskom háji. 18. 11. 1938 sa údajne omylom dostali na bicykloch za hranice. Pustili ich až 26. 11. 1938, pričom ich viackrát vypočúvali (ŠAP Modra, f. OÚ Modra, šk. 40, č. 1624/38 prez.).

⁶⁵SNA, f. MZV, šk. 79, č. 4447 a 7569/39. Počas zadržania mäsiara Jozefa Kováča z Čeklísa maďarskou pohraničnou strážou, keď sa 11. 10. 1939 vracal z nákupu zo Senca, bol tento týraný a 4 dni zadržaný. Prezradiť ho mali utečenci z Čeklísa, ktorí zbehli do Maďarska. K správe ŽS Čeklísa ešte dodala, že práve utečenci z Čeklísa maďarskej národnosti najviac kalili vzájomný pomer medzi Slovákami a maďarskou menšinou šírením nepravdivých správ (ŠAP Modra, f. OÚ BL, šk. 28, č. 13/40 prez.).

pasu hranice, maďarskou vojenskou strážou zadržaný a uväznený.⁶⁶ Tragikomicky vyzerala situácia, keď v marci 1940 maďarskí strážcovia zadržali na maďarskej strane v úseku Váhovce – Šoporňa učiteľa Gríla zo Šoporne. Hranice prekročil ilegálne asi z dôvodu skrátenia si cesty. Keďže nemal pri sebe žiadnu osobnú legitimáciu, legitimoval sa školskými pomôckami. Na niektorej z pomôcok objavil maďarský pohraničník český text, preto ho začali podozrievať, že je českým utečencom. Až keď totožnosť učiteľa dosvedčili šoporňskí mlynári, učiteľa prepustili.⁶⁷

Vydanie pohraničných legitimácií musela potvrdiť druhá strana. Ani v tomto bode neprebíhalo všetko hladko. Inšpektorát finančnej stráže Zlaté Moravce 14. 6. 1939 požiadal OÚ, aby dohodol s maďarskými úradmi presne stanovené priechody hraníc na príležitostné legitimácie, pretože Hlavnoslúžňovský úrad vo Vrábľoch vydával legitimácie pre všetky možné cesty, na ktorých zo slovenskej strany nebola možná kontrola.⁶⁸ Okresný náčelník z Lovinobane 14. 12. 1939 informoval KÚ, že OÚ zaslal maďarským úradom za účelom vidovania 1 138 legitimácií pre stály pohraničný styk, z ktorých 34 bolo zamietnutých a 43 do toho času nebolo vrátených. „Maďarské úrady pri vidovaní postupujú veľmi nepriaznivo a legitimácie nevidujú včas, hoci tieto sú riadne vystavené a ich majitelia majú nárok na vidovanie, takže ešte po 1. auguste, keď už poľné práce (žatva) sa končili, vidovali 149 legitimácií...Maďarské úrady vôbec nevidovali legitimácie tých roľníkov alebo robotníkov, o ktorých sa dozvedeli, že sú gardistami...Najväčšie ťažkosti nám robil policajný kapitanát v Lučenci.“⁶⁹

Z iných konkrétnych prípadov cezhraničných problémov a ich prípadných konzekvencií na ilustráciu spomeniem len niekoľko pozoruhodných epizód. Keďže slovenské úrady nevydávali pohraničné priepustky na výletné miesto Erika, ležiace v blízkosti hraníc na obsadenom území, chodili naň obyvatelia okolia Gelnice ilegálne. Prípady chytenia však boli zriedkavé, pretože kontrola bola sťažaná hustými lesmi.⁷⁰ Zaznamenané sú aj skutky zneužitia pohraničných legitimácií v rámci malého pohraničného styku. Napr. väčší počet Maďarov z Podunajských Biskupíc a Vereckne žiadali za účelom účasti na pohrebe bývalého maďarského ministerského predsedu Aponyiho, ktorý sa konal 1. 9. 1943 v Eberharte, na ŽS Most na Ostrove príležitostné priepustky, ktoré im ale boli zamietnuté. Avšak účasti 32 roľníkov z Mostu n.O., ktorí zneužili pohraničné hospodárske legitimácie, žandárstvo nezabránilo. Pri ich návrate sa zmožilo na pokutovanie po 30 Ks.⁷¹ Porovnateľná situácia nastala v Nemeckom Grobe, keď 23 Maďarov z tejto obce i okolia zneužilo pohraničné cestovné legitimácie tým, že sa „manifestačným spôsobom“ zúčastnili pohrebu maďarského richtára v Reci Žigmunda Szaba, ktorý sa konal 5. 3. 1944.⁷² Problémom pre bezpečnostné zložky bolo, že sa ho zúčastnili i miestni vedúci notár a vládny komisár (ŽS v záujme zachovania ich služobnej autority a vážnosti nekonala šetrenie). ŽS upozornilo nadriadených aj na finančnú stráž: „Bolo by veľmi žiaduce upozorniť finančnú stráž v Nemeckom Grobe na svedomitejšie plnenie svojich povinností, aby sa podobné

⁶⁶Vecou sa zaoberala diplomacia. SNA, f. MV, šk. 22, č. 14944/39 prez.

⁶⁷ŠA NR, f. Oblastné žandárske veliteľstvo Nitra (ObŽV NR), šk. 2, č. 112/40.

⁶⁸V septembri 1939 sa povolilo celodenné používanie cesty pre pohraničný poľnohospodársky styk na ceste Tlmače – Malé Kozmálovce a Veľké Kozmálovce – Malé Kozmálovce. MF povolilo i cestu Kľačany – Levice, túto však inšpektorát finančnej stráže predbežne nemohol otvoriť, lebo maďarské pohraničné orgány nemali oprávnenie postaviť stráž z maďarskej strany. Doriešilo sa to diplomatickou cestou. OÚ bol inšpektorátom požiadaný, aby zariadil opravu strážnych búdok pre financov (bolo potrebné tiež na náklady obci dodať palivové drevo na zimu). Prerokovanie styku katastrálnych území Kľačany – Levice a Podlužany – Levice a úpravy hranice sa konali 11. a 12. 10. 1939 v Kľačanoch za účasti okresného náčelníka zo Zlatých Moraviec. Poradu zvolalo slovenské oddelenie slovensko-maďarskej rozhraničovacej miestnej komisie. ŠAP NR, f. OÚ ZM, šk. 30, č. 1056 a 1165 a 1531/39 prez.

⁶⁹SNA, f. MV, šk. 715, č. 2170/40 adm.

⁷⁰12. 7. 1942 troch mladých Gelničanov prichytila finančná stráž. SNA, f. 209, šk. 347, č. 25262/42.

⁷¹ŠAP Modra, f. OÚ BL, šk. 46, č. 742/43 prez.

⁷²ŽS Nemecký Grob ich 13. 3. 1944 udala OÚ v Modre s návrhom na odobratie pohraničných legitimácií. ŠAP Modra, f. OÚ Modra, šk. 53, bez č./44 prez.

prípady neopakovali...“⁷³ Pohraničné priepustky využívali pri ilegálnej činnosti aj prevádzaci odbojárrov a Židov.⁷⁴

Vojenskú strelnicu vo Vyšnej Myšli (pri Košiciach), ležiacu v blízkosti hraníc, sa maďarské MNO rozhodlo zrušiť až po verbálnej nóte slovenskej strany,⁷⁵ taktiež v júni 1940 znovu po protestnej nóte zakázalo cvičnú strelbu protitankového delostrelectva, ktorá ohrozovala obyvateľstvo Vyšnej Pokoradze (SR, okres Hnúšťa).⁷⁶ V tom istom mesiaci 1940 zastavili maďarské pohraničné úrady malý hospodársky styk na viacerých slovensko-maďarských prichodoch, neprepúšťali ani roľníkov, ktorí chodili obrábať svoje polia (prepúšťali len na normálny cestovný pas). Ako dôvod uvádzali, že legitimácie našich roľníkov neboli dostatočne vyplnené, lebo v nich chýbali údaje o vozoch a označenie vlastných parciel.⁷⁷ Dohoda o pohraničnom styku mala nedostatky hlavne v riešení zdanenia a preclenia úrody dopestovanej slovenskými roľníkmi na svojich maďarských pozemkoch. Ľudia sa sťažovali, nakoľko mnohí – hlavne chudobní – boli potrestaní preto, že niesli so sebou do Maďarska väčšie množstvo valút na vyrovnanie cla za seno, ktoré mali na maďarskom území, pričom však bolo dovolené vyviezť len 20 Ks.⁷⁸ Každý maďarský okres praktizoval výber daní rozdielne a slovenskí občania platili dane nejednakrát bez použitia valutového záznamu, čím sa bez úmyslu dopúšťali podľa slovenskej štátnej správy ukrátenia štátu (SR).⁷⁹ Preto slovenské finančné orgány majiteľov stálych pohraničných legitimácií neraz vyšetrovali a trestali. Revúcky okresný náčelník s cieľom upokojenia pomerov na jar 1944 požiadal MF o voľnejší postup finančných orgánov voči občanom.⁸⁰

ÚŠB po pochybnostiach viacerých okresných úradov musela 16. 9. 1942 korigovať svoje nariadenie – „*závady v prevádzaní malého pohraničného styku*“ z 25. 3. 1942, v ktorom sa vylúčili maďarské vojenské osoby z pohraničných schôdzok. Po novom sa vylúčenie nevzťahovalo na príslušníkov maďarskej vojenskej pohraničnej stráže, keďže sa takmer vždy riešili otázky súvisiace s činnosťou pohraničnej stráže.⁸¹

V septembri 1944 nastal problém v pohraničnom styku s Maďarskom, pretože niektoré slovenské orgány prestali vyplňovať pohraničné preukážky dvojjazyčne (bolo na to upozornené slovenské MZV). Okresný náčelník z Bratislavy reagoval odpoveďou, že maďarské pohraničné

⁷³Príslušníci finančnej stráže boli totiž na účel prechodu dopredu upozornení veliteľom ŽS (správca oddelenia neskôr učinil trestné oznámenie inšpektorátu finančnej stráže na niektorých príslušníkov finančnej stráže za nedbalý výkon služby). 5. 3. 1944 mal vedúci notár z Nemeckého Grobu schôdzku s notárom zo Senca a s veliteľom Pohraničnej stráže v Reci vo veci opravy a udržiavania pohraničnej budy pre maďarskú pohraničnú stráž (podľa notára šlo o zhodu okolností, pričom nemal v úmysle sa zúčastniť pohrebu). ŠAP Modra, f. OÚ Modra, šk. 54, č. D1-209/44 prez.

⁷⁴5. 3. 1944 mal vedúci notár z Nemeckého Grobu schôdzku s notárom zo Senca a s veliteľom pohraničnej stráže v Reci vo veci opravy a udržiavania pohraničnej budy pre maďarskú pohraničnú stráž (podľa notára šlo o zhodu okolností, pričom nemal v úmysle sa zúčastniť pohrebu). ŠAP Modra, f. OÚ Modra, šk. 54, č. D1-209/44 prez.

⁷⁵SNA, f. MZV, šk. 79, č. 50348/40.

⁷⁶Na porade okresného náčelníka z Hnúšte s veliteľom honvédskeho útvaru 28. 6. 1940 sa dohodla nulová, t. j. žiadna škoda v prípade strelby. SNA, f. MZV, šk. 79, č. 52723/40.

⁷⁷Z prípisu MNO z 18. 6. 1940. MZV túto záležitosť postúpilo vyslanectvu SR v Budapešti na ďalšie riešenie. SNA, f. MZV, šk. 113, č. 50004/40.

⁷⁸SNA, f. 209, šk. 504, č. 27936/43.

⁷⁹Čím viac zaplatili bez záznamov občania SR v Maďarsku, tým menšie dane potom platili doma, pretože na Slovensku uvádzali zdaniteľnú dopestovanú úrodu bez odvedenej čiastky maďarským úradom. Pochopiteľne, toto správanie slovenským finančným orgánom prekážalo. Pri jednej z pohraničných schôdzok okresný náčelník z Krupiny napr. zistil, že maďarský štátny aparát vydal nariadenie (Közellátásügyi Miniszter 700.360/1943 sz.rendelet ...), podľa ktorého slovenskí občania vlastníaci pozemky v Maďarsku museli maďarským úradom odvádzať časť úrody, preto navrhol recipročné opatrenie. Maďari v prípade nezaplata daní robili prekážky pri vývoze úrody. ŠA BB, f. PŽ II., šk. 32, 2836/1943 prez. ŠA BB, f. PŽ II., šk. 30, č. 2871/1943 prez.

⁸⁰ŠA BB, f. PŽ II., šk. 46, č. 1559/1944 prez.

⁸¹Reakcia na otázky OÚ v Trnave, Dobšinej a Lovinobani. ŠAP Modra, f. OÚ BL, šk. 45, 336/43 prez.

vrchnosti v pohraničných legitimáciách písaný text vyplňovali len v maďarskom jazyku, a preto zo strany SR bol ten istý text písaný v slovenčine. Avšak zariadil, aby v budúcnosti boli tieto doklady vyplňované dvojjazyčne a poprosil MV o zakročenie, aby aj maďarské legitimácie boli detto vypisované.⁸²

V noci na 4. 9. 1944 maďarský štát uzavrel svoje hranice, na cestách vo vzdialenosti asi 500 m od slovenskej hranice boli postavené vozové zátarasy s jamami pre ľahké guľomety. Opatrenia zo strany Maďarov mali smerovať k zamedzeniu príchodu partizánov do Maďarska.⁸³ V tomto mesiaci maďarská pohraničná stráž zatkla pri Šoporňi dvoch príslušníkov slovenskej finančnej stráže spolu so starostom Šoporne a desiatimi Šoporňanmi. Občania Šoporne, ktorí mali pozemky na maďarskej strane, navzdory zákazu šli totiž na svoje pozemky pracovať. Po intervencii inšpektora finančnej stráže zo Serede boli ešte v ten deň, resp. časť obyvateľov na druhý deň, prepustení.⁸⁴

Analogické problémy sa štátna správa snažila riešiť – sčasti úspešne, pričom v praxi zostali aj po roku 1939 stretnutia prihraničných slovenských orgánov s maďarskými funkcionármi. 15. 7. 1943 sa vo Féli odohrala pohraničná schôdza, na ktorej delegácie viedli hlavný slúžny zo Šamorína a okresný náčelník z Bratislavy. Obe strany uzavreli dohodu, ktorá riešila problémy v malom pohraničnom styku: 1. v prípade zamietnutia vidovania pohraničných legitimácií mala byť príčina uvedená v poznámkovej rubrike zoznamu, 2. predložená bola žiadosť ohľadne uľahčenia platenia daní zo strany obyvateľov pohraničných obcí, ktorí mali nehnuteľnosti na druhej strane hraníc, aby nadriadené úrady dovolili zainteresovaným notárom na dobu vyberania daní nerušený prechod na druhú stranu, 3. ďalšie otázky – platenie kolkov za vydanie obecných svedectiev; konkrétne prípady odmietnutia vidovania sa vyriešili; presnejšie značenie majiteľských legitimácií; použitie hraničnej cesty pohraničnými hliadkami.⁸⁵

Zlý dojem a pohoršenie u slovenského obyvateľstva zanechali porady slovensko-maďarských komisií, ktoré 14. 12. 1943 rokovali v Michalovciach o vzájomnom pohraničnom styku, a potom pri spoločnej hostine v reštaurácii „Sand“ údajne na pokyn slovenských činiteľov vyhrávali tejto komisii cigáni slovenské i maďarské piesne. Iniciátorom tejto pohostinnej schôdzy bol okresný náčelník, prítomní boli hlavní slúžni zo Sobraniec a Veľkých Kapušian.⁸⁶

Rokovania ďalších miestnych štátnych úradov a orgánov s maďarskými náprotivkami vykazovali podobné črty s porovnateľnými riešeniami problémov. Očividné diferencie sú viditeľné azda len v prístupe funkcionárov k druhej strane. Črtajúce sa hlbšie vzájomné väzby delegácií ústredná moc netolerovala, žiadala skôr prísne formálny charakter porád. Na opačnom póle relácií jestvovala i osobná averzia, napr. niektorých okresných náčelníkov k maďarskému

⁸²Upozornil aj na to, že maďarská strana Slovákov – majiteľov príležitostných legitimácií vracala bez udania dôvodov späť (po vypuknutí povstania maďarské úrady dočasne uzavreli svoje severné hranice). ŠAP Modra, f. OÚ BL, šk. 51, č. D1-1634/44 prez.

⁸³ŠAP Modra, f. OÚ BL, šk. 51, č. D1-1301/44 prez.

⁸⁴Z hlásenia ŽS Šoporňa jednoznačne nevyplýva, na ktorej strane hraníc boli zatknutí slovenskí pohraničníci. Pravdepodobne sa tento prípad diplomaticky neriešil, pretože slovenské ústredné orgány boli v tom čase zaťažené potláčaním povstania. ŠA NR, f. ObŽV NR, šk. 8, 521/44.

⁸⁵Niektoré detaily dohody sa spresnili ešte 2. 9. 1943 znovu vo Féli. O ochrane pôdy v Maďarsku pre kolonistov z Miloslavova štátny pozemkový úrad rokoval s maďarskou stranou ešte v marci 1944. ŠAP Modra, f. OÚ BL, šk. 49, č. D1-468/44 prez.

⁸⁶Maďarská delegácia využila tento pobyt na nákup nedostatkových predmetov. Okresný náčelník musel podať vysvetlenie, keďže sa o vec zaujímala ÚŠB: „...bolo samozrejým požiadavkom spoločenského taktu a zdvorilosti voči zahraničnej delegácii, keď hosťujúci domáci orgán išiel v ústrety prosbám, vyplývajúcim zo spoločenského styku a nevybočujúcim zo vzájomného korektného vzťahu oboch delegácií...“ Župný úrad (ŽÚ) konzekventne vydal úpravu, aby každá porada bola ohlásená prezídiu ŽÚ s presným udaním programu. SNA, f. 209, šk. 554, č. 1730/44.

protivníkovi, ktorá pramenila z celkového slovensko-maďarského pomeru, čo poznamenalo aj ovzdušie vzájomných kontaktov.⁸⁷

Zahraničný obchod si aj vznikom slovenského štátu zachoval právnu kontinuitu – Slovensko naďalej uznávalo obchodné dohody uzatvorené bývalou ČSR. Veľmi skoro sa poľnohospodárstvo a spotrebný priemysel na Slovensku začal orientovať na Nemecko. Na konci roka 1939 bolo na Ríšu orientovaného viac ako 80 % zahraničného obchodu SR. Po uzatvorení obchodnej zmluvy s Nemeckom (22. 5. 1939) uzatvoril slovenský štát obchodné dohody aj s inými krajinami. V novembri 1939 bola uzatvorená prvá riadna Dohoda medzi SR a Maďarským kráľovstvom o úprave vzájomnej výmeny tovarov. Na slovensko-maďarskom pohraničí sa teda prirodzeným spôsobom mohol rozvíjať vzájomný obchod i v ďalšom období. Maďarsko bolo tradičným obchodným partnerom Slovenska, resp. ČSR aj v minulosti, a to nielen pre dovoz poľnohospodárskych produktov, priemyselných výrobkov a surovín na Slovensko, ale aj pre slovenský vývoz priemyselného tovaru a menej hodnotného dreva, dreveného uhlia a vápna, ktorý ťažko znášal export na väčšie vzdialenosti.⁸⁸ Maďarská strana exportovala na Slovensko z poľnohospodárskych plodín a živočíšnych produktov hlavne hydinu, vajcia, mlieko a mliečne produkty, ošípané, seno a slamu. Nedostatok určitých surovín v niektorých slovenských krajoch počas vojny sa odstraňoval vyslovene dovozom z Maďarska, čo platilo aj opačne.⁸⁹

⁸⁷Spomeniem ešte niekoľko porád a ich okolnosti zachovaných v archívnych dokumentoch. Otvorenie cesty Zlaté Moravce – Vráble bolo veľmi žiaduce a v novembri 1939 inšpektorát Finančnej stráže Zlaté Moravce informoval OÚ, že k nim prichádzajú intervencie ohľadom otvorenia tejto cesty, pretože obyvateľstvo Žitavskej doliny nemalo v šírke 60 km žiadny pasový prechod (jedine cez Levice a Ivanka p. N.). Túto požiadavku vyslovili i maďarské úrady 19. 6. 1939 pri medzinárodnom rozhovore zlatomoraveckého okresného náčelníka s hlavným slúžnym z Vrábel' (ŠAP NR, f. OÚ ZM, šk. 29, č. 874/39 prez.). Pohraničná schôdzka, uskutočnená 18. 8. 1939 v Leviciach za účasti okresného náčelníka zo Zlatých Moraviec a hlavného slúžneho z Levíc, sa týkala úpravy niektorých otázok pohraničného styku obcí prevzatých z Pukaneckého okresu (ŠAP NR, f. OÚ ZM, šk. 30, č. 1206/39 prez.). 20. 3. 1940 vo Vrábľoch uzavrel okresný náčelník zo Zlatých Moraviec dohodu s hlavným slúžnym o používaní poľnej cesty medzi obcami Malé Hyndice a Veľké Hyndice. O mesiac ju však Maďari tesne pri hraničnej čiare prekopali, pretože slovenské lokálne orgány odmietli ich požiadavky na prepustenie časti tamojšieho územia. (ŠA NR, f. Nitrianska župa (NŽ) III., šk. 4, č. 1008/40 prez.). 22. 7. 1940 bola porada na Hlavnoslúžnovskom úrade v Galante v zmysle bilaterálnej dohody ohľadom upravenia pohraničného styku. Zúčastnili sa jej zástupca OÚ v Trnave a zástupcovia obcí, ktorých sa zjednanie týkalo. Na porade bolo dohodnuté, že počas žatvy roku 1940 sa budú vydávať príležitostné priepustky na dobu 14 dní s klauzulou, že ide o žena (ŠABL, f. ŽÚ III., šk. 4, 1377/40 prez.). V júli 1940 znemožnili maďarské orgány obrábanie pôdy vládnu komisárovi z Baranča Michalovi Ferikovi na svojich pozemkoch na maďarskej strane. Táto vec sa však hneď vďaka dobrým obojstranným vzťahom tamojších funkcionárov uspokojivo vyriešila (ŠA PO, f. ŠZZ, šk. 108, č. 893/40 ŠB prez.). OÚ v Michalovciach rokoval s maďarskými činiteľmi viackrát: 19. 2. 1942 a 19. 2. 1943 porada pohraničnej komisie na Hlavnoslúžnovskom úrade vo Veľkých Kapušanoch, kde slovenské delegácie viedol okresný náčelník z Michaloviec. Na nich sa dohodlo vystavovanie pohraničných legitimácií a vyriešili drobné sťažnosti v pohraničnom styku (ŠA PO, f. ŠZZ, šk. 121, č. 124-IV-1/43 ŠB prez.). 12. 4. 1943 sa konala porada v Užhorode (SNA, f. 209, šk. 554, č. 1730/44.). 5. 3. 1944 mal vedúci notár z Nemeckého Grobu schôdzku s notárom zo Senca a s veliteľom pohraničnej stráže v Reci vo veci opravenia a udržovania pohraničnej boudky pre maďarskú pohraničnú stráž (ŠAP Modra, f. OÚ Modra, šk. 54, č. D1-209/44 prez.). Jedno z posledných stretnutí miestnych orgánov v nitrianskom úseku sa uskutočnilo 6. 7. 1944 vo Vrábľoch. Bola to len informatívna schôdzka so žiadnymi konkrétnymi výsledkami. Maďarské správne orgány z Nových Zámok a Šale následne požiadali okresného náčelníka o ďalšie pracovné stretnutie, ktorého predmetom mala byť úprava prechodu hraníc v rámci malého pohraničného styku pre sezónnych robotníkov a riešenie správy bývalých židovských statkov ležiacich na oboch stranách hraníc. Následná schôdzka sa neuskutočnila kvôli povstaniu (ŠAP NR, f. OÚ NR, šk. 57, č. D1-454/44 prez.).

⁸⁸ŠTEFÁNIKOVÁ, A.: Územná orientácia zahraničnoobchodných vzťahov Slovenskej republiky v období druhej svetovej vojny. In: Slovensko a druhá svetová vojna. Bratislava: VHÚ MO SR, 2000, s. 173-174.

⁸⁹Nedostatok masti (ale aj cukru a mydla) v Prešovskom kraji v marci 1940, ktorý bol odstránený dovozom masti z Juhoslávie a sviň z Maďarska (ŠA PO, f. ŠZZ, šk. 108, č. 230/40 ŠB prez.). V roku 1939 na odstúpenom území hospodársky a priemyselný život stagnoval a nebolo veľa pracovných príležitostí. Sedliaci predali len málo tovaru, pretože obyvateľstvo trpelo slabou kúpschopnosťou a v priemyselných centrách, ako napr. Šamorín, boli stovky nezamestnaných. Mnohí sa živili len tým, že kupovali a predávali sadlo a slaninu zákazníkom zo Slovenska (ŠAP Modra, f. OÚ BL, šk. 28, č. 13/40 prez.).

Až zhoršujúca sa vojenská situácia oboch spojencov Osi v roku 1944 odkryla v celej miere význam jednej suroviny – dreva, neraz jediného paliva v obydliach, ktoré z toho dôvodu patrilo k dôležitej súčasťi života obyvateľstva i armády. Prezídium MV 22. 3. 1944 dôverne prikázalo podriadeným úradom, aby recipročne zakázali vývoz dreva z lesov v slovenskom pohraničnom pásme maďarským štátnym občanom (mala to byť reakcia na svojvoľný zákaz vývozu dreva z vlastných lesov v maďarskom pohraničí slovenským príslušníkom). Paradoxne viacerí obvodní notári z pohraničia podali dôkaz, že MV nebolo objektívne informované (vývoz dreva na Slovensko slovenskými občanmi nepovolili jedine maďarské úrady v okolí Lučenca, slovenskí príslušníci v iných končinách si ho mohli aj v tomto období z Maďarska doviezť) a ak by v budúcnosti prišlo v Maďarsku k reálnemu zakazu vývozu dreva, boli by slovenskí občania viac postihnutí ako maďarskí (platilo to však len pre lokalitu juhozápadného Slovenska).⁹⁰ Výnosom prezídia MV z 29. 4. 1944 bol vydaný všeobecný zákaz nielen vývozu, ale i ťažby dreva v pohraničnom slovensko-maďarskom pásme (po neskoršej úprave výnosu sa ťažba napokon realizovať mohla).⁹¹ Postihnutí zákazom vývozu zostali i maďarskí Slováci. V júni 1944 prišli slovenskí kolonisti zo Senca osobne na OÚ v Modre poprosiť o výnimku na vývoz dreva, pretože podľa ich tvrdení im maďarské úrady nepridelili ani drevo ani uhlie. Na výnimkové povolenie prezídia MV si 23. 8. 1944 mohlo 13 kolonistov – Slovákov vyviezť po 2 m³ zo svojho lesného hospodárstva pri Švajnsbachu.⁹²

Keď sa blížilo kritické zimné obdobie, snaha maďarských občanov o dovoz vlastného dreva zo slovenského územia stúpila do takej miery, že zneužili i pomoc veliteľov nemeckých posádok na sprostredkovanie výnimiek. Slovenské úrady pri tom logicky nevzdorovali a o detailoch vývozu sa neraz dozvedeli oneskorene, pričom na nápravu už priestor a čas nezostával. 17. 10. 1944 sa na OÚ v Modre dostavil kapitán nemeckej armády zo Senca so žiadosťou, že potrebuje vyviezť 200 m³ palivového dreva pre nemeckú armádu do Senca z pohraničných lesov Modranského okresu, pričom drevo už kúpil od vlastníkov – maďarských občanov zo Senca. Finančná stráž vo Švajnsbachu však neskôr zistila celé pozadie tohto prípadu: niektorí maďarskí štátni občania zo Senca, Nemetbélu a Magyarbélu sa sťažovali veliteľovi nemeckých vojsk v Senci, že majú na slovenskej strane v lese palivové drevo, ktoré im slovenské úrady nechceli povoliť vyviezť, a navrhli mu, že ak im tento vývoz zaobstará, sú ochotní z každého m³ dovezeného dreva dať niekoľko polien pre nemecké vojsko. Veliteľ sa na to podujal a napokon dostal súhlas okresného náčelníka v Modre na vývoz palivového dreva pre nemeckú armádu. Pri vývoze prišlo i ku krádeži dreva iných majiteľov – slovenských štátnych občanov. V októbri 1944 bolo takto vyvezené nezistené množstvo dreva, nie však pre nemeckú armádu, ale pre civilné obyvateľstvo, čím vlastne v núdzi podviedli OÚ.⁹³

Maďarská vláda bezpochyby podporovala diverznú, resp. spravodajskú činnosť svojich špiónážnych zložiek na Slovensku.⁹⁴ Jedným z cieľov česko-slovenskej, resp. slovenskej sprava-

⁹⁰Ťažba lesov na juhozápadnom Slovensku bola malá a väčšinou sa predala miestnym spotrebiteľom ako palivo. ŠAP Modra, f. OÚ BL, šk. 49, č. D1-432/44 prez.

⁹¹ŠAP Modra, f. OÚ Modra, šk. 55, č. D1-242/44 prez.

⁹²ŠAP Modra, f. OÚ Modra, šk. 55, č. D1-242/44 prez.

⁹³Okrem toho nemeckí vojaci, ktorí sprevádzali civilistov pri nakladaní dreva, strieľali po zverine. ŠAP Modra, f. OÚ Modra, šk. 55, č. D1-242/44 prez.

⁹⁴Ako príklad môžem uviesť spravodajské hlásenia o vojenských odvodoch, resp. pustení niektorých ročníkov z vojenčiny v októbri 1939, t.j. po skončení vojny s Poľskom (MOL, f. Miniszterelnökség kisebbségi osztály (ME), K-28, fasc. 150, zv. 251, č. 19755/39.). Jednou z výzvedných praktík, vtedy bežne používaných, bolo aj posielanie tajných informácií poštovými holubmi. I keď tento spôsob výmeny bol veľmi častý, v okrese Nitra sa chytil len jeden maďarský holub, ktorý však už okrem adresy majiteľa (Budapešť) nevydal iné svedectvo. Po odchyte bol holub zaslaný Vojenskému stálemu holubníku v Trnave (ŠA NR, f. ObŽV NR, šk. 1, č. 635/39.). Pozri aj BAKA, I.: K pôsobeniu mocensko-represívneho aparátu a režimu slovenského štátu v súvislosti s vojnou proti Poľsku. In: Vojenská história, roč. 5, 2001, č. 4, s. 38-53.

vodajskej činnosti bol takisto zber dôverných a tajných informácií z pohraničných oblastí okupovaných Maďarskom. Do spravodajskej činnosti sa priamo zapojili slovenské ŽS i iné bezpečnostné zložky pôsobiace v pohraničí. ŽS odovzdávali svoje poznatky spravodajským dôstojníkom na vojenských veliteľstvách. Pôvodcovia týchto poznatkov, ktorí zaobstarávali pomerne presný obraz situácie u južných susedov, boli tajnými dôverníkmi, ktorých mená z dôvodu ich bezpečnosti nenájdeme ani v dobových hláseniach. Bolo však prirodzené, že k nim patrili obyvatelia pohraničných obcí slovenskej i rusínskej národnosti či spriatelení Maďari.⁹⁵ V čase trvania vojenskej správy na okupovanom území (november – december 1938) správy o maďarskom obsadzovaní jednotlivých obcí prinášali do ČSR predovšetkým utečenci. Výnimočne nebolo ani získavanie dôverných správ od maďarských štátnych zamestnancov, s ktorými sa slovenskí občania priatelili.⁹⁶ Okrem spomenutých zdrojov informácií slovenské spravodajské orgány vysielali na obsadené územie i vlastných agentov.⁹⁷ Spravodajské informácie sa týkali nielen pokusov o odhalenie nálad obyvateľstva, ale predovšetkým maďarských silových zložiek, ich pohybu a lokalizácie, mobilizácií, počtu a veku vojakov a dôstojníkov, nálad vo vnútri jednotlivých oddielov, kvality a kvantity výzbroje a výstroja.⁹⁸ V pozornosti zostávali i súkromné cesty maďarských dôstojníkov a šľachticov na Slovensko za svojimi starými priateľmi (tiež zväčša bývalými uhorskými šľachticmi).⁹⁹

Z protokolov a služobných hlásení žandárstva a styčných dôstojníkov je zrejmé, že v čase obsadenia južného Slovenska bola v obciach so slovenskou väčšinou nálada prinajmenšom stiesnená a chladná¹⁰⁰ (naopak, u maďarského obyvateľstva zavládlo všeobecné nadšenie). Správy obyvateľov z okupovaného územia svedčili o tom, že slovenská menšina nezostala voči svojmu postaveniu pasívna. V predvianočnom a vianočnom období roku 1938 vznikli demonštrácie za pripojenie k ČSR vo viacerých obciach s prevládajúcou slovenskou men-

⁹⁵Po vypuknutí vojny s Poľskom prišlo k novej organizácii spravodajstva, keď sa systematickejšie podchytili rôzne sledované oblasti (ŠAP Modra, f. OÚ BL, šk. 28, č. 13/40 prez.). Veliteľstvo 1. divíziej oblasti v máji 1944 nariadilo všetkým žandárskym staniciam a oddeleniam finančných stráží v južnom pohraničí, aby sledovali a získavali o Maďarsku tieto správy: a) ako a o čom sa zmieňuje maďarská tlač a najnovšia literatúra o Slovensku, ako ďaleko sú prejavované revizionistické snahy v Maďarsku, v akom štádiu je komunizmus v Maďarsku, b) o vojenských útvaroch, c) letiskách, vojenských skladoch, spravodajstve, organizáciách, atď. ŠA NR, f. ObŽV NR, šk. 7, č. 258/44. Podobné inštrukcie však dostali už viackrát i predtým.

⁹⁶Napr. od novozámockého podžupana Majthényiho. Prednosta Colného úradu z Veľkého Lapáša sa takéto správy dozvedel od „istého maďarského štátneho zamestnanca z pohraničia, ktorý túto okolnosť prezradil v rozrušení nad jeho náhlym povolaním k vojsku“. ŠAP NR, f. OÚ NR, šk. 56, č. D1-96/44 prez.

⁹⁷Zachoval sa dokument o vyslaní vojenského špióna Jána Čičmiča do Maďarska. Tento učeň leteckej HG vo Vajnorochoch z Bratislavy zbehol 18. 6. 1939 v rovnošate do Maďarska cez pohraničnú kontrolnú stanicu Čeklís. Čičmiča po jeho návrate 22. 7. 1938 zadržali bezpečnostné zložky a odovzdali spravodajskému dôstojníkovi. Bol v službách slovenského vojenského spravodajstva. SNA, f. MV, šk. 16, č. 7537/39 prez.

⁹⁸V pohraničí v skúmanom období uskutočňovali cvičenia, resp. určitý čas pobudli rôzne skupiny maďarského vojska cez tankové útvary po protiletadlové delostrelectvo. Najrôznejšie zistenia sa, samozrejme, týkali aj okupovanej Podkarpatskej Rusi. ŠA NR, f. ObŽV NR, šk. 3, č. 75/41. ŠA NR, f. ObŽV NR, šk. 4, č. 268/42. ŠA NR, f. ObŽV NR, šk. 6, č. 331/43. ŠAP NR, f. OÚ NR, šk. 56, č. D1-96/44 prez.

⁹⁹Na Slovensko cestovali medzi inými maďarský podplukovník delostrelectva Karol Kosztolányi, knieža Pavel Odeschalchi a princ Karol Odeschalchi z Budapešti, gróf Apponyi Antal Lajos z Budapešti (zastupoval majetkové záujmy sestry a švagra, bývalého albánskeho kráľa), gróf Béla Rudolf Zichy z Budapešti, gróf Ludovít Ambrózy, maďarský radca, mimoriadny vyslanec v.v. a splnomocnený minister navštevoval majiteľku kaštieľa Antóniu Ambrózyovú vo Vieske nad Žitavou (vzdialení príbuzní), gróf Dr. Emil Mirnbach, maďarský plukovník v.v. Gejza Lányi, a iní. Bezpečnostné zložky ich sledovali (ŠA NR, f. NŽ III., šk. 51, č. 325/IV-9/ŠB/40 prez. ŠA NR, f. NŽ III., šk. 59, č. 29, 323, 324 a 544/I-5/ŠB/42 prez. ŠA NR, f. NŽ III., šk. 63, č. 87/I-5/ŠB/43 prez. ŠAP NR, f. OÚ ZM, šk. 35, č. 1817/41 prez.).

¹⁰⁰Obyvatelia slovenskej národnosti sa museli veľmi skoro vyrovnávať s aroganciou úradníkov a četníkov dosadených zo starého Maďarska. Keď stránka na pošte alebo ČS prehovorila po slovensky, zostala nepovšimnutá. Učiteľia museli maďarským dôstojníkom zložiť sľub vernosti Maďarsku. Nálada bola stiesnená, protimaďarská, pričom obyvatelia očakávali po určitom čase návrat k Slovensku. Ľudia sa nevedeli uspokojiť ani s drahotou šatstva a obuvi. ŠAP NR, f. OÚ NR, šk. 40, č. 2810/39 prez.

šinou.¹⁰¹ Po ich potlačení došlo k teroru maďarských žandárov, keď pri výsluchoch používali neľudské metódy (napr. vyšetrovaných postavili k rozžeravenému sporáku, kde ich držali až do omdletia). Po demonštráciách prišlo k uväzneniu desiatok jej účastníkov.¹⁰² Detailne je zachytený aj popis tragických šurianskych dní na Vianoce 1938. Vtedy došlo pred kostolom k ostrej streľbe maďarských žandárov do protestujúcich Slovákov, pričom o život prišla jedna žena a piati boli zranení.¹⁰³ Podobné správy o prenasledovaní Slovákov, o nezamestnaných, o biede a iných kváriaciach problémoch na okupovanom území sa zaznamenávali až do konca vojny. Protestujúcimi však boli nielen Slováci, ale neskôr i niektorí obyvatelia maďarskej či rusínskej národnosti, ktorí neraz žiadali buď prácu či finančnú podporu, alebo by chceli späť k Slovensku.¹⁰⁴

Česko-slovenské správne orgány mali evidentný záujem, aby sa skutky vyčínajúcich osôb v zabranom území podrobne a systematicky zaznamenali.¹⁰⁵ KÚ už 28. 1. 1939 uložil podriadeným úradom viesť evidenciu maďarských úradníkov a oficiálnych osobností, ktorí sa zúčastňovali na neprístojnostiach proti Slovákom na odstúpenom území.¹⁰⁶ Dosiahol sa len malý úspech, keď boli zaznamenané prečiny dedinských šovinistov, ktorí vstúpili do služieb maďarských úradov a prenasledovali Slovákov.¹⁰⁷ Utečenci poskytli svedectvá aj o výčinoch nových maďarských orgánov, ale väčšina týchto ľudí nedokázala označiť mená a bližšie postavenie dotyčných funkcionárov.¹⁰⁸ K tomu ako príklad možno uviesť postup maďarských vojenských veliteľstiev so žiadateľmi pohraničných priepustiek. Veliteľstvá určené na vydávanie priepustiek na prekročenie demarkačnej čiary sa viackrát dopustili vydierania mnohých slovenských občanov. Žiadali od nich, aby im priniesli podpisové listiny za pripojenie k Maďarsku, alebo, aby zistili dislokáciu česko-slovenského vojska v pohraničí. Až po sľube, že tak učinia, a po podpise na neurčitý dokument im priepustky vydali a motivovali ich ponúk-

¹⁰¹DEÁK, Slovensko, ref. 1, s. 142. Demonštrácie vznikli v Dolnom a Hornom Síleši, Fiši, Dvoroch nad Žitavou, Komjaticiach, Černíku a Šuranoch. Maďarská vláda zvalila vinu za napäté vzťahy a nepokoje na propagandu slovenskej vlády, priamo riadenú z centrály v Nitre, ktorá – podľa maďarskej vlády, poburovala slovenské obyvateľstvo, živila v ňom nádej na revíziu Viedenskej arbitráže a tieto podvratné akcie viedli aj k nepokojom (MOL, f. KúM, K-63, fasc. 71, zv. 7/7-XIII, č. 212/39.).

¹⁰²ŠAP NR, f. OÚ NR, šk. 40, č. 3093/39 prez. ŠA NR, f. Okresné četnicke veliteľstvo Nitra (OČV NR), šk. 10, č. 8/39. ŠA NR, f. OČV NR, šk. 10, č. 117/39.

¹⁰³ŠAP NR, f. OÚ NR, šk. 40, bez č./39 prez.

¹⁰⁴Napr. podľa zistení ČS Močenok z januára 1939 s maďarským režimom už nesúhlasili ani osoby, ktoré predtým propagovali pripojenie k Maďarsku, v obsadených obciach sa objavovali protimaďarské nápisy a pre protimaďarskú propagandu bolo zatknutých v Zemnom (okres Nové Zámky) 60 a vo Farkašde (okres Šaľa) 30 občanov (ŠA NR, f. OČV NR, šk. 10, č. 8/39.). ŽS Podunajské Biskupice získala v novembri 1939 správy z obsadeného územia, že obyvateľstvo na 85 % bolo nespokojné a bolo by radšej, keby sa obnovila ČSR. Na Podkarpatskej Rusi sa búrili Rusíni, pretože vplyvom spoločných maďarsko-ruských hraníc prúdila na Ukrajinu ruská propaganda (ŠAP Modra, f. OÚ BL, šk. 28, č. 13/40 prez.). ŠA NR, f. ObŽV NR, šk. 2, č. 112/40. ŠA NR, f. ObŽV NR, šk. 2, č. 200/40. ŠA NR, f. ObŽV NR, šk. 7, č. 4/44. ŠA NR, f. OČV NR, šk. 10, č. 179/39. ŠA NR, f. OČV NR, šk. 10, č. 269/39. ŠAP NR, f. OÚ NR, šk. 40, č. 2848/39 prez.

¹⁰⁵Pre prípravu retorčných opatrení, pre možnosť zaslať správy Berlínu, pre vysporiadanie sa s vyčínajúcimi po prípadnom navrátení okupovaného územia. Nariadenie Prezídia MV z 27. 10. 1939 okresným úradom: „*Ministerstvo vnútra, sledujúc ochranu záujmov príslušníkov slovenskej národnej skupiny na odstúpenom území a pre získanie evidencie o všetkých prípadoch prehmatov...žiada, aby bol každý prípad...po presnom a podrobnom vyšetrení hlásený MV a v odpise MZV.*“ ŠA NR, f. ObŽV NR, šk. 1, 529/39.

¹⁰⁶OÚ v Zlatých Moravciach 27. 2. 1939 teda zaslal KÚ 5 mien – maďarských činiteľov, ktorí sa voči slovenskej národnej menšine na obsadenom území správali neprípustne. Správa oddelenia finančnej stráže Nemčiňany z 10. 2. 1939 – styčný dôstojník major Virág zbil Žida Hyneka Švarca, ktorého potom vyhostili. Finančná stráž Slepčany 10. 2. 1939 – veľkostatkár z Novej Vsi nad Žitavou; ČS Zlaté Moravce 24. 2. 1939 – riaditeľ školy vo Sv. Michale n. Ž., ČS Tesáry n. Ž. 23. 2. 1939 r. k. farár a riaditeľ školy z Dolného Dúradu. ŠAP NR, f. OÚ ZM, šk. 28, č. 174/39 prez.

¹⁰⁷Nariadenie MV si mnohí veliteľia staníc chybné vysvetľovali, pretože posielali svoje hlásenia priamo MV a MZV. Preto Hlavné veliteľstvo žandárstva v apríli 1940 poučilo podriadené útvary, že žandári mali správy predostrieť len príslušnému OÚ, ktorý bol potom povinný ihneď informovať MV (vtedy už ÚŠB) a MZV. Okrem toho, pochopiteľne, žandárske stanice odpisy správ mali priamo predložiť i HVŽ. ŠA NR, f. ObŽV NR, šk. 2, č. 169/40.

¹⁰⁸ŠAP NR, f. OÚ NR, šk. 37, bez č./39 prez.

nutou finančnou odmenou. Pri hlásení prípadu slovenským orgánom však postihnutí nikdy nevedeli uviesť meno ani hodnosť maďarských dôstojníkov.¹⁰⁹

Slovenská i maďarská strana sa nezriedka sťažovali na zneužívanie pohraničných priepustiek údajnými špiónmi.¹¹⁰ K odhaleniu maďarských agentov prišlo len zriedkakedy, slovenské bezpečnostné zložky však v rámci svojich praktík postihovali aspoň dôverníkov maďarskej spravodajskej služby, či už slovenských alebo maďarských občanov.¹¹¹ 31. 8. 1939 ilegálne prišiel na Slovensko Jozef Tileš z Piše, ktorý sa hlásil k slovenskej národnosti, a po vypuknutí vojny sa v Zlatých Moravciach dobrovoľne prihlásil do slovenskej armády. Pretože ale medzičasom četníci zistili, že po obsadení obce Piša Maďarskom pracoval pre maďarské vojenské úrady, udával Slovákov a sám sa prihlásil za cvičiteľa Levente, k čomu sa aj sám priznal, bolo podozrenie, že prišiel na Slovensko ako vyzvedač. Preto ho ŽS Zlaté Moravce 4. 9. 1939 zatkla a odovzdala štátnemu zastupiteľstvu pre podozrenie z vyzvedačstva.¹¹² Žandári zatkli maďarského víteza v.v. Gejzu Deményho z Vrábľov, ktorý 26. 3. 1940 prišiel na jednorazovú legitimáciu do Zlatých Moraviec. Keďže ho sledovali, zistili, že sa stretával s Maďarmi, a napokon pri jeho osobnej prehliadke sa u neho našli rôzne maďarské spisy týkajúce sa maďarských víťazov. Dokonca aj krajský súd v Bratislave potvrdil vážnosť podozrenia z vyzvedačstva.¹¹³ ÚŠB nechala v apríli 1940 prešetriť, či veľkostatkári Peter a Pavol Pálffyovci zo Smoleníc rozširovali nepravdivé správy proti existencii SR i Nemeckej ríše. ŽS pri vyšetrovaní zistila časté návštevy Pavla v Budapešti, preto zostával v pozornosti bezpečnostných zložiek.¹¹⁴ Slovenka Margita Maščeníková z Michaloviec 17. 5. 1940 sa po ilegálnom prekročení hraníc spojila s maďarskými dôstojníkmi v Sobranciach, ktorým vyzradila utajené skutočnosti. K tomu sa aj priznala, preto ŠPÚ podal na ňu trestné oznámenie (zároveň ju policajný súd odsúdil na 9 dní pre ilegálny prechod hraníc).¹¹⁵ Pre podozrenie z vyzvedačstva žandárstvo na príkaz PR v Prešove 22. 8. 1940 zatкло maďarského občana Jána Szaniszla z Bysteru, ale keď po výsluchu orgány nezistili nič podozrivé, bol o dva dni prepustený.¹¹⁶ Od 19. 7. 1942 strávil Jenö Kolosz, ktorý prišiel na liečenie do Piešťan, tri dni vo väzení na PR v Bratislave pre podozrenie z vyzvedačstva a napomáhania Židom pri úteku do Maďarska.¹¹⁷ Mnohí ďalší dôverníci maďarského spravodajstva pracovali spoľahlivo.

Medzi antidemokratické zásahy slovenského mocenského aparátu¹¹⁸ môžeme zaradiť jeho kroky na zamedzenie vycestovania Maďarov do Maďarska. Problematika hraničnej situácie štátu

¹⁰⁹ŠA NR, f. OČV NR, šk. 8, č. 825/38. ŠA NR, f. OČV NR, šk. 10, č. 8/39.

¹¹⁰Tí sa po svojej misii domov vracali neraz ilegálne. MOL, f. KüM, K-63, fasc. 71, zv. 7/7-XIII, č. 212/39. ŠA PO, f. ŠZŽ, šk. 109, č. 663-220/40 ŠB prez.

¹¹¹Obežník KÚ zo 6. 3. 1939: „Na území Slovenskej krajiny prechádzajú z odstúpeného územia rôzne osoby, opatrené pohraničnou legitimáciou, nedodržiajú však stanovenú 10 km hranicu pre malý pohraničný styk, ale potulujú sa ilegálne i po vzdialenejšom území. Pri dopadnutí sa ospravedľujú najčastejšie tým, že boli navštíviť príbuzných, že si boli zadovážiť domovské alebo krstné listy...Sú to väčšinou mladšie osoby, ovládajúce slovenský jazyk, sú z radov nezamestnaných živnostníkov, remeselníkov...získaní maďarskou spravodajskou službou a vysielaní na územie Slovenska s úlohou zistiť dislokáciu vojska a bezpečnostných orgánov, aj iné pre obranu štátu dôležité okolnosti. Okrem toho donucovaní sú pod rôznymi hrozbami tiež pre takéto spravodajské úlohy štátni a verejní zamestnanci, ktorí zotrvali na odstúpenom území.“ ŠAP NR, f. OÚ NR, šk. 41, č. 637/39 prez.

¹¹²ŠAP NR, f. OÚ ZM, šk. 30, č. 1356/39 prez.

¹¹³ŠAP NR, f. OÚ ZM, šk. 33, č. 419/40 prez.

¹¹⁴ŠAP Modra, f. OÚ Modra, šk. 46, č. 423/40 prez.

¹¹⁵ŠA PO, f. ŠZŽ, šk. 109, č. 663-220/40 ŠB prez.

¹¹⁶Z odpovede ÚŠB na nótu maďarského vyslanectva. SNA, f. MZV, šk. 128, č. 30916/41.

¹¹⁷22.7. ho vypovedali zo SR. Z odpovede ÚŠB na nótu maďarského vyslanectva. SNA, f. MZV, šk. 128, č. 2595/3349/42.

¹¹⁸Policia, žandárstvo, armáda, finančná stráž, súdnictvo, administratívno-správny aparát, ÚŠB, HG, HM, FS, atď.). KORČEK, J.: Niekoľko poznámok k problematike mocensko-represívneho aparátu slovenského štátu. In: Slovensko v rokoch druhej svetovej vojny. Bratislava : SNR – HÚ SVA, 1991, s. 30. K analýze činnosti mocensko-represívneho aparátu bližšie pozri aj: KAMENEC, I.: Politický systém a režim slovenského štátu v rokoch 1939-1945. In: Slovensko v rokoch druhej svetovej vojny. Bratislava : SNR – HÚ SVA, 1991, s. 13-23. KORČEK, ref. 32, s. 49-113.

nachádzajúceho sa vo vojnovom stave je vždy citlivou záležitosťou a štát sa v takomto období sústreďuje na limitovanú priepustnosť osôb na hraničných priechodoch. V nasledujúcich riadkoch uvádzam len príklady, ktoré približujú obraz hraničných reštrikcií moci voči Maďarom, ako i nekoordinovaný postup slovenských úradov a orgánov v tejto problematike a konkrétne dôsledky ich počínov. Medzi hlavné dôvody odobratia cestovných dokladov patrilo podozrenie z vyzvedačstva a vydieranie (napr. aby obyvatelia vystúpili z MSS).

Keď sa Maďari z Dudiniec sťažovali na terorizovanie obyvateľstva okresným náčelníkom z Krupiny počas volieb do snemu (aby hlasovalo „za“), OÚ im odvetne na určitý čas odobral pohraničnú legitimáciu (vo svojom vysvetlení z 1. 6. 1939 ich podozrieval zo spravodajskej činnosti v prospech maďarského štátu). Veliteľstvo 7. zboru v Banskej Bystrici už skôr požiadalo o zakázanie dudinským katolíkom navštevovať kostol v Hokovciach (Maďarsko), čomu OÚ vyhovel.¹¹⁹

OÚ v Zlatých Moravciach na návrh ČS 16. 8. 1939 nariadil odobrať stále pohraničné legitimácie 11 osobám z Novej Vsi n. Žitavou pokladaných za štátne nespôahlivých, pretože boli podozriví z vyzrádzania tajných správ maďarským orgánom. Boli to roľníci, ktorí sympatizovali s Maďarskom. 11. 9. 1939 sa dostavili tri postihnuté občianky na notársky úrad, kde predniesli sťažnosť voči zhabaniu pohraničných legitimácií, pretože bez nich si nemohli ísť pre úrodu do obsadeného územia. Jozef a Ján Cigáňovci četníkom sľúbili za prítomnosti miestneho veliteľa HG, že budú lojálni a nebudú sa nekalo správať. Vzhľadom na to im boli vrátené legitimácie na čas poľnohospodárskych prác.¹²⁰ Predseda MSS Esterházy ťažkosti s povoleniami na vystavenie pasov a prekročenie hraníc na prelome rokov 1940 a 1941 riešil u prednostu ÚŠB,¹²¹ napriek tomu nezmizli. Preventívne opatrenie proti santovským Maďarom v apríli 1943 vydal OÚ v Krupine. Tým osobám, ktoré sa v minulosti zúčastnili akcie za pripojenie Santova k Maďarsku alebo akýmkoľvek spôsobom prejavili protištátnu činnosť a boli stále podozrivé, bola celoročná legitimácia pre malý pohraničný styk odobratá, resp. nebola im vôbec vydaná, hoci jestvovali majetkové dôvody na vydanie priepustky. Spomenuté preventívne opatrenie bol okresný náčelník ochotný odvolať len vtedy, ak by obyvatelia Santova, ktorí sa pri sčítaní ľudu 1940 prihlásili k národnosti slovenskej, vystúpili z MSS.¹²²

Vzhľadom na to, že sa množili prípady, keď boli pohraničné priepustky vydávané jednak osobám z bezpečnostného hľadiska nespôahlivým a jednak i takým, ktoré mali svoj trvalý pobyt mimo pohraničného pásma¹²³, ÚŠB výnosom z 11. 4. 1940 nariadila pohraničným okresným

¹¹⁹SNA, f. MV, šk. 15, č. 6315/39 prez.

¹²⁰ŠAP NR, f. OÚ ZM, šk. 30, č. 1155/39 prez.

¹²¹Najmä funkcionári MSS, napr. Dr. Szepesházy z Prešova, Dr. Ákos Gyürky z Nitry, vdova Ruffinyiová z Dobšinej, Bruno Triangi z Kostolných Moraviec, Gejza Groó zo Zvolena, Dr. Tamáš Both z Prešova a Dr. Tibor Neumann z Bratislavy. Z listu Esterházyho prednostovi ÚŠB z 24. 1. 1941, od ktorého žiadal nápravu (SNA, f. 209, šk. 228, č. 2842/41.). Szepesházy bol uväznený v Ilave už v roku 1939. Tuka sa na jeho adresu vyjadril, že slovenskú zástavu, ktorou mal ozdobiť pri sviatku dom, vyvesil špinavú a potrhajúcu. Tuka položil aj otázku, čo by sa stalo, ak by to spravil Slovák v Maďarsku. Maďarské vyslanectvo toto odôvodnenie jeho zatknutia považovalo za nepravdivé, lebo jeho manželka narýchlo z nutnosti ušila zástavu, aby jej niekto nevytlkol okná. Szepesházy pritom ani nebol doma (MOL, f. ME, K-28, fasc. 150, zv. 251, č. 19755/39. SNA, f. 209, šk. 844, č. 7/42.).

¹²²Toto opatrenie súviselo najmä s tým, že v poslednej dobe začal Santov častejšie navštevovať statkár Triangi v spoločnosti relevantných funkcionárov MSS, pričom ponavštevoval 9 Maďarov, ktorí sa na prelome rokov 1938 a 1939 hlásili k MSS. Taktiež boli zamietnuté pohraničné celoročné priepustky maďarských občanov, ktorí sa na opačnej strane podieľali na agitácii za pripojenie Santova k Maďarsku. Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky, Štátny archív v Banskej Bystrici (ŠA BB), f. Pohronská župa (PŽ) II., šk. 32, č. 2211 a 2499/43 prez.

¹²³OÚ v Hnúšti vydával priepustky na prekročenie hraníc i osobám bývajúcim až do 50 km od hraníc vo vnútrozemí, pretože maďarský konzulát nedal vízum na riadny cestovný pas slovenským občanom, ktorí utiekli z okolia Rimavskej Soboty v novembri 1938. OÚ im chcel pomôcť, aby si títo poškodení mohli usporiadať svoje veci v Maďarsku, lebo by utrpeli ešte väčšiu hmotnú škodu. MV mu 6. 1939 nariadilo zjednať nápravu. SNA, f. MV, šk. 15, č. 5687/39 prez.

úradom, aby pred každým vydaním pohraničnej priepustky bola prostredníctvom ŽS preskúmaná štátoobčianska spoľahlivosť (aj všetkých dovtedajších majiteľov priepustiek).¹²⁴ Tento výnos sa zneužíval najmä voči obyvateľom maďarskej národnosti. MZV na začiatku roku 1944 oznámilo MV, že podľa maďarského vyslanectva slovenské podriadené úrady odopierali vydať pohraničné priepustky osobám maďarskej národnosti, ktoré mali na to nárok – v poslednom čase vyslanectvo zistilo odmietnutie v Dudinciach a Kostolných Moravciach (okres Krupina), v Nemeckom Grobe, v Seredi a v okresoch Dobšiná a Trebišov. Ako príklad sa uvádzal prípad strojníka Jozefa Takáča zo Serede, ktorý mal 4 jutrá ornej zeme vo Váhovciach v Maďarsku. ÚŠB si 23. 3. 1944 vyžiadalo od dotknutých okresných úradov podanie správy. Obvodný notár z Nemeckého Grobu považoval sťažnosť za nepodstatnú, pretože jeho úrad pohraničnú legitimáciu od roku 1941 nevystavil len dvom osobám (zneužili pohraničnú legitimáciu tým spôsobom, že niesli list do Maďarska s údajmi o sile ŽS a pohraničnej strážne, za čo boli 21. 12. 1940 zatknutí), ktorí sa následne už neuchádzali o vydanie novej legitimácie. Notár však „zabudol“ uviesť, že na jar 1942 dvanásť členov MSS v Nemeckom Grobe nedostalo majiteľské pohraničné legitimácie, v dôsledku čoho nemohli obrábať svoje pozemky v maďarskom pohraničí.¹²⁵

Pretože si obyvateľstvo v novoformujúcom sa pohraničí po Viedenskej arbitráži počínalo v súvislosti s vymedzením novej demarkačnej čiary nevyspytateľne a v rozpore s oficiálnym postupom, veliteľstvo Jaroslav operujúce v bratislavskom úseku 7. 12. 1938 požiadalo okresné úrady: „*Pretože pohraniční občania s obľubou vyťahujú kolíky na demarkačnej čiare a umiestňujú ich na miesta, ktoré sú pre nich výhodné, je nutné, aby okresní náčelníci dali v pohraničných obciach vyhubovať, že porušenie demarkačnej čiary sa bude pokladať za prečin poškodenia a úmyselného premiestnenia pohraničných kameňov a bude sa trestať podľa paragrafov trestného zákona.*“¹²⁶ Samotné vymedzenie hraničnej čiary prebehlo na niektorých úsekoch nepresne.

Po práci slovensko-maďarskej delimitačnej komisie spreď marca 1939 sa vyskytli nedostatky v presnom vyznačení hraničnej čiary v teréne, ktoré vyústili do konfliktných situácií. Po zatknutí dvoch zlodějov z Maďarska slovenskými príslušníkmi pohraničných zložiek 22. 3. 1940 pri Kusej Hore dvojstranná komisia musela prípad rekonštruovať pre podozrenie, že slovenské orgány prekročili hranice. Okolnosť spornej hraničnej čiary potvrdil aj inšpektor finančnej stráže v Zlatých Moravciach.¹²⁷ 13. 11. 1940 prišiel maďarský žandársky major na štátnu hranicu pri Babindole (okres Nitra) a službukonajúcemu slovenskému policajnému strážmajstrovi povedal, že pasová kontrolná strážnica je postavená na maďarskom území a za následky Maďari neberú zodpovednosť. O deň nato neznáme osoby z Maďarska premeriavali územie tesne pri hraniciach. Tento problém sa napokon podarilo v pokoji vyriešiť.¹²⁸

Oveľa väčšie konzekvencie mal však ďalší podobný prípad, keď sa maďarské úrady snažili zabráť časť slovenského územia. Na jeseň 1941 došlo k vyhroteniu vzťahov medzi bratislavskou a budapeštianskou vládou, čo spôsobil najmä incident na štátnej hranici pri Novej Vsi n. Žitavou 3. 9. 1941. Miestne maďarské orgány ráno oznámili, že posunú doterajšiu hranicu tak, že zaberú asi 250 katastrálnych jutár pôdy pre Maďarsko. Na hranicu Tiso vyslal vojsko. Na druhý deň maďarská strana ubezpečila, že ide o omyl.¹²⁹ Spor o hraničný úsek pri Novej

¹²⁴ŠAP NR, f. OÚ ZM, šk. 33, č. 547/40 prez.

¹²⁵SNA, f. 209, šk. 661, 31847/44. ŠAP Modra, f. OÚ Modra, šk. 55, č. D1-271/44 prez.

¹²⁶ŠAP Modra, f. OÚ BL, šk. 23, č. 86/39 prez. Podobne neznáma osoba vytiahla a zvalila hraničný znak nachádzajúci sa na štátnej hranici pri Novej Vsi n. Žitavou bol 4. 9. 1941 neznámou osobou vytiahnutý a zvalený. Pravdepodobne ho vytiahli robotníci, ktorí tam orali pole. O niekoľko dní ho však opäť neznáma osoba zasadila na pôvodné miesto (ŠAP NR, f. OÚ ZM, šk. 35, č. 1610/41 prez.).

¹²⁷ŠANR, f. NŽ III., šk. 4, č. 839/40 prez.

¹²⁸ŠA NR, f. NŽ III., šk. 51, č. 124 a 147/IV-9/ŠB/40 prez.

¹²⁹LIPTÁK, ref. 7, s. 14.

Vojenská história

Vsi n. Žitavou sa začal odvíjať už rok pred spomínaným incidentom. Už v apríli 1940 maďarský veliteľ pplk. Bohéza predniesol požiadavku na toto územie¹³⁰, v novembri 1940 informovala ŽS Veľký Lapáš Okresný úrad v Nitre o tom, že na hranici ich obvodu (štátnej hranici) „boli nejakí páni z Maďarska a niečo vymeriavali tesne u hraníc z maďarskej strany“, a že major maďarského žandárstva z Levíc s veliteľom ŽS Vráble „povedali nášmu žandárovi, že stála slovenská strážnica je postavená na maďarskom území, ...že správna hranica vedie až po Babindolskú cestu asi 150 – 200 m od terajšej stanice.“¹³¹

Ako už bolo poznamenané, niektoré menšie úseky hraničnej čiary boli v teréne nedostatočne vykolíkované. Preto vznikli ďalšie prekérne strety, ako v prípade, keď v decembri 1943 prepukol medzi slovenskou obcou Šoporňa a obcou na maďarskej strane Váhovce majetkový spor o drevo z pohraničného lesa. Na rozhraní obecných chotárov, ktoré bolo zároveň aj štátnou hranicou, sa nachádzal les, ktorého časť patrila maďarskému biskupstvu (na maďarskej strane) a časť Urbárskej spoločnosti obce Šoporňa. V dňoch 6. – 9. 12. 1943 v tomto lese pracovali maďarskí drevorubači. Šoporňania predpokladajúc, že maďarskí drevorubači odniesli aj drevo zo slovenskej časti lesa v hodnote 4 – 5-tisíc Ks, si vynútili príchod prednostu Štátneho katastrálneho meračského úradu na spornú hranicu. Až ten na mieste zistil, že sporná časť lesa patrí maďarskému vlastníkovi. Šoporňanom nezostalo nič iné, ako vziať jeho prehlásenie na vedomie a rešpektovať ho.¹³²

Obeťou neštandardných pohraničných vzťahov a terčom útokov bola už v roku 1938 bezpochyby židovská komunita na oboch stranách nových hraníc. Židia boli už pred Viedenskou arbitrážou obviňovaní zo slovenskej aj maďarskej strany z promaďarských, resp. proslovenských vystúpení. Situáciu pri obsadzovaní južného Slovenska sa snažila nezákonnými deportáciami Židov do pohraničia zneužiť nielen slovenská vláda, ale aj maďarská strana odstránením Židov zo svojho územia, ktorí nemali na tomto území domovské právo. Na slovensko-maďarskej hranici v novembri 1938 postupne vznikli dva tábory (Miloslavov pri Bratislave a Veľký Kýr pri Nitre), v ktorých sa niekoľko dní sústredilo niekoľko stoviek Židov.¹³³

Po Viedenskej arbitráži v novembri 1938 prišlo na južnom Slovensku k preusporiadaniu štátnej hranice v prospech Maďarska. Hlavnú úlohu pri zabezpečení slovenských štátnych hraníc zohrávala finančná stráž, ako i pohraničné žandárske stanice, policajné, okresné a notárske úrady. Styk s maďarskou okupačnou armádou, spravodajské úlohy a príprava materiálu pre delimitačné práce patrili medzi úlohy československých styčných dôstojníkov. Vízový systém s Maďarskom prebralo Slovensko po ČSR. Vyslanectvo SR v Budapešti v súčinnosti s ÚŠB vydávalo, resp. zamietalo víza na vstup na územie SR. Obe vlády nie raz obvinili susednú krajinu, že pri ich vydávaní si nelegitímne kladú rôzne podmienky, najčastejšie členstvo v MSS, resp. v Strane slovenskej národnej jednoty alebo jej odporúčanie. Zriedkakedy

¹³⁰Podľa neho údajne 24. 3. 1939 slovenský styčný dôstojník kpt. Krivoš prepustil Maďarom časť územia pri Veľkom Taráni ako zámenu za časť, ktorú Maďarsko prepustilo SR pri Novej Vsi n. Ž. OÚ v Zlatých Moravciach následne upozornil II. odbor MV, že problém spočíva v skutočnosti, že štátna hranica bola podľa špeciálnej mapy vytýčená správne (t. j. Maďari nemali pravdu), ale špeciálna mapa sa nezhodovala s katastrálnou mapou. ŠANR, f. NŽ III., šk. 4, č. 839/40 prez.

¹³¹ŠA NR, f. ObŽV NR, šk. 2, č. 401/40.

¹³²ŠAP NR, f. OÚ NR, šk. 55, č. 1022/43 prez. Nenachádzali sa tu hraničné kamene. Váhovčania vozievali drevo z biskupského lesa do Váhoviec cez Šoporňu. Počas sporu sa Šoporňania vyhrážali obyvateľom Váhoviec, že ich viac cez Šoporňu nepustia.

¹³³Situáciu pri obsadzovaní južného Slovenska sa snažila využiť nielen slovenská vláda deportáciami Židov do pohraničia, ale aj maďarská strana odstránením Židov zo svojho územia, ktorí nemali na tomto území domovské právo. VHA, f. Zemské veliteľstvo Bratislava, šk. 18-3, č. 432, 4249, 5570/2/38. Bližšie pozri NIŽŇANSKÝ, ref. 8, s. 71-77, 220-223. VIETOR, ref. 3, s. 35-36.

sa vlády oboch štátov okrem vydávania individuálnych víz vedeli v špecifických prípadoch dohodnúť na hromadnom povolení vízového vstupu. Roľníci a sezónni hospodárski robotníci z pohraničného pásma využívali priechody malého pohraničného styku.

Po tom, čo na obsadenom území koncom roku 1938 maďarská civilná správa prevzala kompetencie maďarských vojenských okupačných orgánov, na lokálnej úrovni prebrala iniciatívu v rokovaniach so slovenskými partnermi. Priebeh a výsledky rokovaní miestnych štátnych úradov a orgánov s maďarskými náprotivkami, cieľom ktorých malo byť odstránenie pohraničných problémov, boli do istej miery závislé od osobného prístupu funkcionárov k druhej strane. Črtajúce sa hlbšie vzájomné väzby delegácií ústredná moc netolerovala, dožadovala sa skôr prísne formálneho charakteru porád. Druhou krajinou vzťahov bola osobná nenávisť niektorých okresných predstaviteľov k maďarskému susedovi, čo znamenalo aj ovzdušie vzájomných kontaktov. Na oboch stranách hraníc napriek týmto rokovaniam vznikali v súvislosti s prechodmi obyvateľstva v malom pohraničnom styku najmä administratívne a personálne problémy či prietahy. Medzi ne možno zaradiť neochotu maďarského bezpečnostného aparátu prepúšťať na svoje územie občanov SR, ktorých pokladal za gardistov a exponovaných Slovákov, páchanie násillia bezpečnostných zložiek na príslušníkoch susedného štátu, ťažkosti s verifikovaním pohraničných legitímácií druhou stranou, skutky zneužitia pohraničných legitímácií, riešenie utečeneckej problematiky, atď. Dohoda o pohraničnom styku mala nedostatky hlavne v riešení zdanenia a preclenia úrody dopestovanej slovenskými roľníkmi na svojich maďarských pozemkoch. Vymedzenie hraničnej čiary spred marca 1939 prebehlo na niektorých úsekoch nedokonale, čo spôsobovalo konfliktné situácie. Zhoršujúca sa vojenská situácia Osi v roku 1944 odhalila v plnej miere význam podstatnej zložky vzájomného obchodu – dreva, neraz jediného paliva v obydliach, ktoré z toho dôvodu patrilo k dôležitej súčasťi života obyvateľstva i armády. Centrálny zákaz vývozu i ťažby dreva v pohraničnom slovensko-maďarskom pásme sa rešpektoval len obmedzene a rôzne skupiny obyvateľstva a vojakov ho rafinovane obchádzali.

Jedným z cieľov maďarskej, ako i česko-slovenskej, resp. slovenskej spravodajskej činnosti bol zber dôverných a tajných informácií z pohraničných oblastí okupovaných Maďarskom. Pôvodcovia týchto poznatkov, ktorí zaobstarávali pomerne presný obraz situácie u južných susedov, boli tajnými dôverníkmi špiónážnych zložiek. Spravodajské orgány vysielali na susedné územie i vlastných agentov. Spravodajské informácie sa týkali nielen pokusov o odhalenie nálad obyvateľstva, činnosti správnych úradov, ale predovšetkým rôznych aspektov pôsobenia silových zložiek. K odhaleniu maďarských agentov prišlo len zriedkakedy, slovenské bezpečnostné zložky však v rámci svojich praktík postihovali aspoň zlomok dôverníkov maďarskej spravodajskej služby. Mnohí dôverníci maďarského spravodajstva pracovali spoľahlivo a tajne. Práve z tohto dôvodu slovenský mocenský aparát pristupoval k zamedzeniu vycestovania exponovaných Maďarov do Maďarska. Ďalšou častou pohnútkou odobratia cestovných dokladov bolo vydieranie, ktoré smerovalo k paralyzovaniu ich politických aktivít.

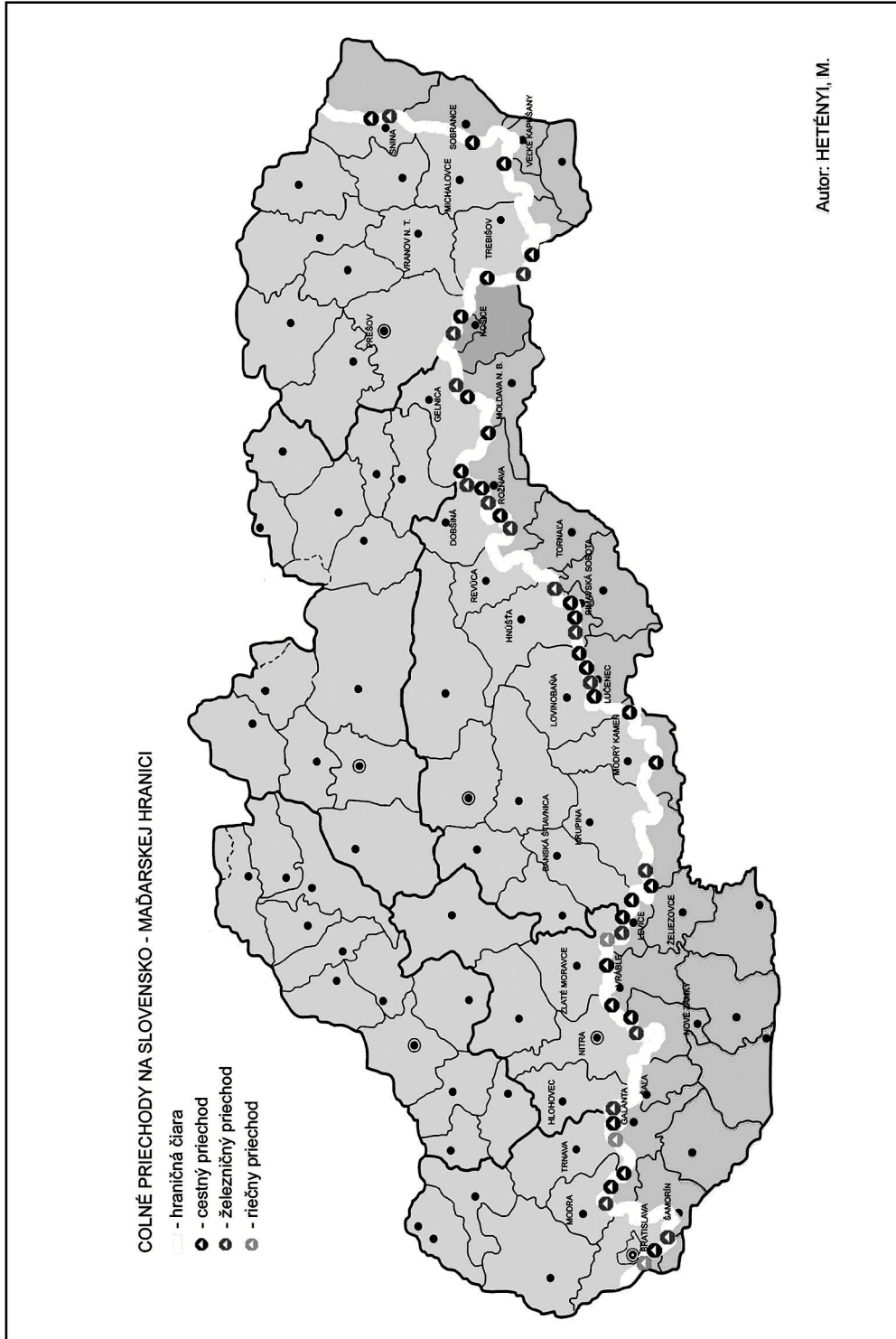
Problematika slovensko-maďarského pohraničia v skúmanom období sa v spomínaných intenciách ani zďaleka nevyčerpáva. Najmä otázky utečenectva, prechodov odbojárov, cezhraničnej propagandy i samotného vývoja bilaterálnych slovensko-maďarských vzťahov hlboko ovplyvňovali reálny život pohraničného obyvateľstva, štátnych úradov a mocenskobepečnostných zložiek.

Vojenská história

Tabuľka č. 1: Zoznam čs. styčných dôstojníkov v novembri 1938

OBLASŤ	STYČNÝ DŮSTOJNÍK	PÁSMO	STYČNÝ DŮSTOJNÍK	ÚSEK	STYČNÝ DŮSTOJNÍK	OÚ	STYČNÝ DŮSTOJNÍK
veliteľstvo Štefánik	arm. gen. Lev Prchala	A (západné)	brig. gen. Jindřich Bejl	Bratislava	plk. žen. Antonín Šlejmar	Bratislava -vidiek	štkpt. Jaroslav Hruška
						Modra	štkpt. Jiří Pešek
						Sereď	mjr. Jozef Turanec
				Nitra	plk. del. Jindřich Varhaník	Nitra	pplk. pech. Václav Jarolímek
				Zlaté Moravce		štkpt. E. Krivoš	
		B (východné), sídlo Banská Bystrica	brig. gen. Václav Wolf	Krupina	pplk. pech. Ludevít Strašík	Levice (resp. Banská Štiavnica)	štkpt. L. Vycpálek
						Krupina	mjr. J. Imro
				Lučenec (resp. Modrý Kameň)	plk. del. Viktor Rychlík	Modrý Kameň	Mjr. J. Piskáček
				Lučenec (resp. Lovinobaňa)		Pplk. J. Kolář	
veliteľstvo Ferdinand, sídlo Spišská Nová Ves	brig. gen. Jozef Beránek			okresy Hnúšťa, Revúca, Dobšiná, sídlo Dobšiná	plk. gšt. Oldřich Španiel	Hnúšťa	plk. pech. Rudolf Vondra
						Revúca	pplk. pech. Václav Pechman
						Dobšiná	štkpt. pech. František Opletal
				okresy Gelnica, Prešov, sídlo Kysak	plk. gšt. Miroslav Petřík	Gelnica	pplk. pech. Václav Bednár
						Prešov, sídlo Kostol'any n. H.	štkpt. pech. Rajmund Balzer
				okresy Vranov, Trebišov, Michalovce, Sobrance, sídlo Michalovce	plk. gšt. Ladislav Kotík	Vranov a Trebišov, sídlo Sečovce	mjr. delostr. Václav Vrba
						Michalovce	pplk. pech. Jozef Burda
						Sobrance	mjr. pech. Karol Šafář

SNA, f. MV, šk. 3, 725/38 prez.

M. HETÉNYI: GRENZVERKEHR IN DEM NÖRDLICHEN TEIL DES SLOWAKISCH-UNGARISCHEN
GRENZGEBIETES 1938 –1945

Da die Bevölkerung in dem neugeprägten Grenzgebiet nach dem Wiener Schiedsspruch sich im Zusammenhang mit der Fixierung der Demarkationslinie unerfindlich und im Widerspruch mit dem offiziellen Vorgang verhielt, ersuchte das Kommando Jaroslav, das im Sektor von Bratislava operierte, am 7.12.1938 das Bezirksamt: „... dass die Kreisoberhäupter in den Grenzgebieten auströmmeln lassen, dass die Verletzung der Demarkationslinie für Verstoß der Verletzung und absichtlicher Versetzung der Grenzsteine angesehen und nach den Paragraphen des Strafgesetzes bestraft wird.“ Selbst die Fixierung der Grenzlinie wurde in einigen Teilgebieten unvollkommen realisiert.

Nach der Arbeit der slowakisch-ungarischen Delimitationskommission in der Zeit vor März 1939 traten Mangelhaftigkeiten in der genauen Vorzeichnung der Grenzlinie im Gelände auf, die in Konfliktsituationen ausmündeten. Nach der Festnahme von zwei Dieben aus Ungarn durch Angehörigen der slowakischen Grenztruppen am 22.3.1940 bei Kusá Hora mußte die doppelseitige Kommission wegen Verdächtigung, dass die slowakischen Organe die Grenzen überschritten, den Vorfall rekonstruieren. Der Umstand der strittigen Grenzlinie bestätigte auch der Inspektor der Finanzwache in Zlaté Moravce. Am 13.11.1940 kam der Major der ungarischen Gendarmerie an die Staatsgrenze bei Babindol (Kreis Nitra) und sagte dem slowakischen Polizeiwachtmeister, der da Dienst leistete, dass die Passüberwachungsstelle am ungarischen Gebiet gebaut ist und falls etwas passiert, werden die Ungaren dafür keine Verantwortung tragen. Ein Tag später übten unbekannte Personen aus Ungarn dicht an den Grenzen Vermessungen aus. Dieses Problem gelang es schließlich in Ruhe zu lösen.

Viel größere Konsequenzen hatte doch ein weiterer ähnlicher Zufall, als sich die ungarischen Behörden bemühten, einen Teil des slowakischen Gebietes einzunehmen. Im Herbst 1941 kam es zur Eskalation der Beziehungen zwischen den Regierungen in Bratislava und Budapest. Die Ursache der Zuspitzung der Lage war vor allem der Zwischenfall an der Staatsgrenze bei Nová Ves nad Žitavou am 3.9.1941. Die örtlichen ungarischen Organe teilten am Morgen mit, dass sie die seitherige Grenze weiterschieben und weitere Flächen zu Gunsten Ungarn einnehmen. Tiso entsendete an die Grenze Armeetruppen. Am nächsten Tag versicherte die ungarische Seite, es ginge um Irrtum. Der Streit um Grenzgebiet um Nová Ves nad Žitavou begann schon ein Jahr vor dem erwähnten Vorfall. Schon im April 1940 brachte der ungarische Befehlshaber Oberstleutnant Bohéza Territorialansprüche auf dieses Gebiet vor, im November informierte die Gendarmeriewache Veľký Lapáš das Bezirksamt Nitra darüber, dass an der Grenze ihres Kreises (an der Staatsgrenze) „einige Herren aus Ungarn waren und etwas dicht an der Grenze aus ungarischen Seite vermissen“, und dass der Major der ungarischen Gendarmerie aus Levice mit dem Befehlshaber der Gendarmeriewache Vrábľa „zu unserem Gendarm sagten, dass die ständige slowakische Station an dem ungarischen Gebiet gebaut ist, ... dass die Verwaltungsgrenze bis zum Babindolstrasse ungefähr 150 – 200 Meter von der jetzigen Station führt.“

Wie schon vermerkt wurde, manche kleinere Strecken der Grenzlinie waren in der Landschaft nicht genügend gekennzeichnet. Aus dem Grunde entstanden weitere prekäre Zusammenstöße, wie z.B. in dem Fall, als im Dezember 1943 zwischen der slowakischen Gemeinde Šoporňa und an der ungarischen Seite Váhovce ein Vermögensstreit um Holz aus dem Wald im Grenzgebiet ausbrach. An der Grenzschicht der Gemeindegebiete, die zugleich die Staatsgrenze war, befand sich ein Wald, dessen Teil der ungarischen Diözese (an der ungarischen Seite) und anderer Teil der Urbargesellschaft der Gemeinde Šoporňa gehörte. In den Tagen zwischen 6. und 9.12.1943 arbeiteten in diesem Wald ungarische Holzfäller. Die Einwohner von Šoporňa vermuteten, dass die ungarischen Holzfäller auch Holz aus dem slowakischen Teil des Waldes im Wert von 4 – 5 tausend slowakischen Kronen wegbrachten. Sie ertrotzen die Anfahrt des Amtsleiters der Staatlichen Katastervermessungsbehörde an die strittige Grenze. Erst er ermittelte an der Stelle, dass der strittige Teil des Waldes dem ungarischen Besitzer gehört. Den Einwohnern von Šoporňa blieb nichts anderes übrig als seine Erklärung zur Kenntnis zu nehmen und zu respektieren. Zum Opfer der außergewöhnlichen Grenzverhältnisse und zur Zielscheibe von Angriffen an den beiden Seiten der neuen Grenze war schon im Jahr 1938 zweifelsohne die jüdische Kommunität. Die Juden waren schon vor dem Wiener Schiedsspruch sowohl aus slowakischen als auch ungarischen Seite der proungarischen bzw. proslowakischen Auftritte beschuldigt. Die Situation während der Besetzung der Südslowakei versuchte durch gesetzwidrige Deportationen von Juden ins Grenzgebiet nicht nur die slowakische Regierung auszunützen. Auch die ungarische Seite wollte die Juden, die in Ungarn kein Heimatrecht hatten, aus ihrem Gebiet wegzuschaffen. An der slowakisch-ungarischen Grenze entstanden im November 1938 allmählich zwei Lager (Miloslavov bei Bratislava und Veľký Kýr bei Nitra), wo sich in einigen Tagen hunderte von Juden sammelten.